

Ollerup kirke 1504-2004

Et studie ved Hans Nørgaard maj 2004

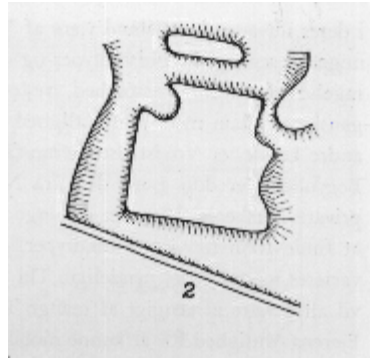
Mine studier bygger på arkivbesøg på Rigsarkivet og Landsarkivet i Odense samt biblioteksbesøg foretaget for 30 år siden, suppleret ved nye arkiv- og biblioteksbesøg i marts, april og maj måneder 2004. I arkiverne er gennemgået personarkiv for Johan Bjørnsen Bjørn, Middelalderregnskaber for 1559, Fyns bispearkiv, Sunds provstiarkiv, Ollerup-Kirkeby præstearkiv, Svendborg Rådstuearkiv, Pastor Crones samlinger, Lisbet Bryskes slægtsbog 1651, Karen Brahes Bibliotek m.v.. Desuden har jeg haft kyndig bistand af middelalderhistoriker Lars Bisgaard, SDU, der har skrevet en phd afhandling 2001 om De glemte altre. Og endelig har professor emiritus Jens Glebe-Møller været mig behjælpelig udi det latinske.

Vores historie begynder ikke i Ollerup men derimod i København. Vi skriver 22. juni 1502. Danmarks rigshofmester Poul Laxmand er på vej hjem efter en sammenkomst med Kong Hans (1481-1513), men på Højbro møder hans sin skæbne, da han bliver overfaldet og dødeligt såret. Efter Kongen var embedet som rigshofmester ca 1500 det vigtigste embede i Danmark . Det var bindeleddet mellem Kongen og Rigsrådet. "Rigshofmesteren havde med finansstyrelsen at gøre, men som kongens førsteminister og stedfortræder kunne han også få indflydelse på almindeligere politiske spørgsmål, således udenrigspolitiske". Poul Laxmand nævnes første gang som hofmester i et rigsrådsbrev af juni 1489. På drabstidspunktet stod Poul Laxmand på højden af sin magt. Ved arv, giftermål og godskøb havde han erhvervet sig ikke mindre end 5 hovedgårde beliggende i Skåne, Halland, Sjælland og Fyn. Desuden ejede han 900 bøndergårde og købstadsgårde i 9 forskellige byer.

I det nye bogværk om "Middelalderens Danmark" (1999) kaldes Laxmand for Danmarks rigeste adelsmand. Han ejede "mere end 1% af hele riget og vel 3% af alt adelsgoods". (Litt se f.eks: A. Heise: Poul Laxmand i Dansk Biografisk Lexikon (1887-1905), Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnensen (disputats 1959).

A. Heise anfører at Poul Laxmand 1476 forekommer som ejer af Nielstrup gods i Ollerup sogn, Henry Bruun derimod anfører, at Laxmand tidligst 1495 kan have købt Nielstrup af Jachim Jachimsen Bjørn, hvis slægt i generationer havde ejet den sydfynske hovedgård.

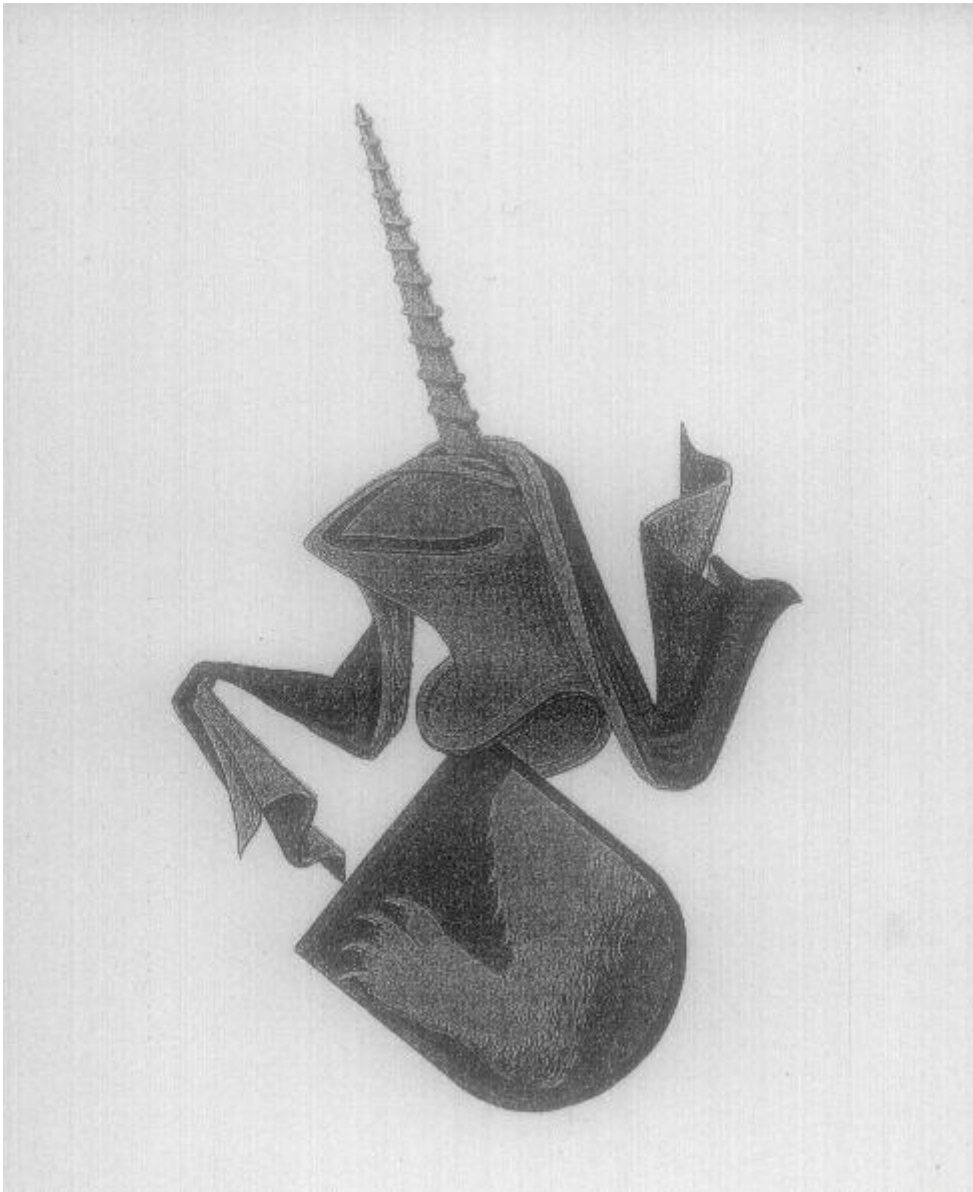

Plan over det voldsted hvor det Nielstrup lå, som Poul Laxmand ejede. Voldstedet er beliggende i skoven Dyrehaven lidt nord for Urte Mølle. Dr. phil Vilhelm Lorenzen antager ud fra bl.a. voldstedets form, at denne "store, øjensynlig ret stærke borg, næppe kunne være ældre end 13. årh." (Litt: Vilh. Lorenzen: "En gruppe voldsteder i Ollerup og Egense sogne, Sunds herred, Svendborg amt -set på historisk og kulturhistorisk baggrund" Fynske Årbøger 1956-58). Nyere tolkninger er formentlig årsag til, at man idag fastsætter tidspunktet til omkring 1410? Voldstedet er mig bekendt endnu ikke medtaget i den del af Kulturarvstyrelsens centralregister, der er tilgængeligt på "nettet".

Poul Laxmand har næppe opholdt sig meget på sit fynske gods, endsige i sin vildeste fantasi forestillet sig, at hans jordiske rester engang skulle finde hvile i sognekirken i Ollerup, således som de senere ejere af Nielstrup foretrak det. Kong Hans bevidnede sin deltagelse i drabet på Poul Laxmand ved at lade sin kammervogn deltage i processionen ved bisættelsen, der skete i karmeliterklosteret i Helsingør. Men få uger efter begyndte kongen at konfiskere Poul Laxmands ejendomme, og Laxmand stod nu efter sin død pludselig anklaget for landsforræderi. Bag drabet på og de senere anklager mod Laxmand lå formentlig en magtkamp mellem kongemagten, de katolske biskopper og højadelen (Litt: Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnensen. (1959)). Historikeren C. Paludan-Müller (1837) skriver at Fyns nye magtfulde biskop Jens Andersen Beldenak var Kong Hans "behjælpelig" med at få rejst anklagen mod Laxmand, angiveligt for at få fingrene i noget af Laxmands fradømte gods. På Fyn fik Beldenak således Ørbæklunde (dog vistnok kun som forlening), men fra hans nye bispeborg Ørkild, ved Svendborg, var der jo også en fin udsigt til Nielstrup, og ikke at forglemme, hvis det skulle lykkes ham at erhverve Nielstrup af kongen, så ville han blive nærmeste nabo til sine dødsfjender på Hvidkilde. Hvis det var planen, så lykkedes det dog ikke, om Beldenaks motiver iøvrigt konkluderer Henry Bruun: "At skomagtersønnen i Odense bispegård lokkedes af tanken om et privat herresæde, behøver ikke nærmere forklaring". (Litt: C. Paludan-Müller: Jens Andersen Beldenak, Biskop i Fyen (1837), Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnensen (1959)).

Nielstrup gods kom derimod "efter nogle år" tilbage til Bjørnslægten, idet Kronen mageskiftede "den og Nielstrup fang" til Jachim Jachimsen Bjørns farbroder Bjørn Johansen Bjørn. I et bevaret pergamentsbrev på Rigsarkivet, dateret 11. april 1509 hedder det: "the fyre garde som findes vndentagenn vdi thet skødebreff wi Hr. Biørn Jahannssøn aff walby giffuet haffue paa Nielstrop og Nielstrops fang". (Johan Bjørnsen Bjørns privatarkiv, RA). Vi har ingen oplysninger om den gamle ridder Bjørn Johansen Bjørns dødsår, 1503 er det seneste år han omtales i live. Men en oplysning i Dansk Adelsårbog (1887) er nok så interessant (og forvirrende), idet det her oplyses, at Bjørn

Johansen Bjørns anden hustru muligvis var "Anne, datter af fru Beate Pedersdatter Laxmand (en fru Anne af Nielstrup nævnes 1487)

Bjørn-slægtens våben

Bjørn Johansen Bjørns søn Johan Bjørnsen Bjørn (-1534) arvede ret snart Nielstrup, han var ifølge Dansk Biografisk Lexikon først "trolovet med den ansete hofmester Niels Eriksen Rosenkrantz' datter Sophie, der døde før brylluppet". Siden ægtede han Gertrud Parsberg (-1560), en datter af den skånske rigsråd Tønne Vernersen Parsberg til Örtofta.

Den store monumentale gravsten over Johan Bjørn og fru Gertrud i Ollerup kirke turde være bevis nok for deres dybe hengivenhed over for kirken i Ollerup, men vi har i dag ingen sikker viden om, hvorvidt Bjørn-slægten faktisk beboede deres gamle familieborg i Ollerup på det tidspunkt, da den fynske biskop Jens Andersen Beldenak i februar 1504 kaldte Anders Ingvarnsen som ny præst til Ollerup. Til gengæld synes der belæg for at hævde, at der over årene opstod et fortroligt forhold mellem den nye præst i Ollerup og familien Bjørn på Nielstrup.

Kirken i Ollerup er ifølge den folkelige overlevering indviet til Skt. Oluf. Lokale beboere kan endnu påvise Skt. Olufs grav i Ollerup Kohave. Af førnævnte kaldsbrev fra 1504 fremgår derimod, at Anders Ingvarnsen blev indsat som præst i Skt. Peders kirke i Ollerup. En langt yngre kilde (1701)

taler om "Laurentii Kirke i Ollerup". Biskop Johan (III) Ovesens vikar, biskop Severin indviede den 7. september 1416 et alter ved Allerup kirke, og kirkehistorikeren A. Crone anfører i sin fynske bispekrønike muligheden for, at der er tale om Ollerup, men han er ikke sikker. (Se A. Crone: Samlinger til Odense Bispekrønike i Katholicismens Tid, Samlinger til Fyens Historie og Topografi).

Præsterne ved Ollerup kirke har vi i et vist omfang kendskab til fra 1448, Henrich Jensen er den første vi har navnet på. Jens Ostretson omtales som sognepræst i Ollerup 1481 og 1485 oplyses det at han er død.. I 1499 hed præsten Per Matzen.

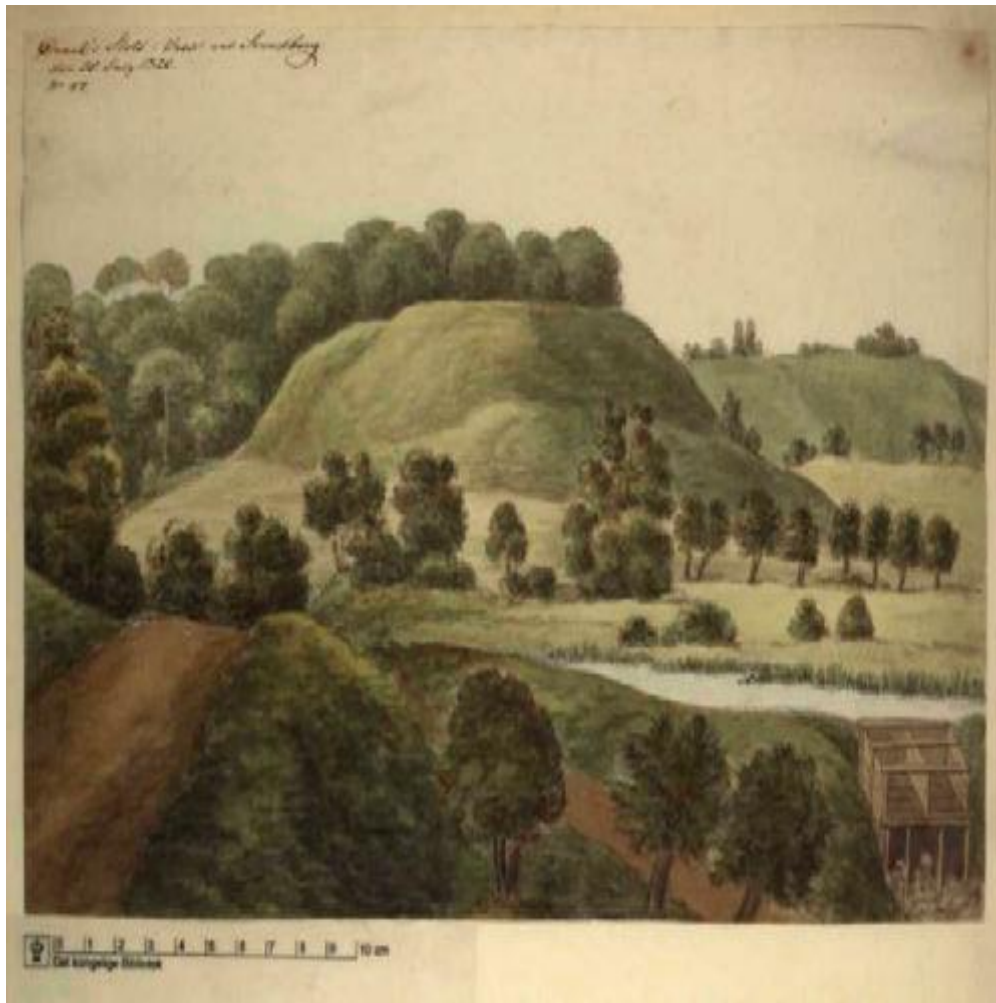
Et andet forhold på den tid var, at præsterne i Sørup, Kirkeby og Ollerup var ejendomsbesiddere i Svendborg. Et gavebrev (1554) fra kansler Johan Friis's hånd illustrerer, hvorledes en landsbypræst før Reformationen samtidig med kunne være tilknyttet en købstadskirke. (Sunds herreds breve 1541-, LAO). I dette tilfælde drejer det sig om "Her Niels Sognepræst udj Windinge som och Var Vicarius til Sancti Nicolai alter udj Vor Frue Capel udj Nyborg". Ifølge middelalderhistorikeren Lars Bisgaard var der 11 sidealtre i Vor Frue Kirke i Nyborg. Skt. Nikolaj alteret var formentlig indstiftet af kansler Johan Friis selv eller rettere hans forfædre, derfor hørte samme "alteriss Jus Patronatus" følgelig også til Johan Friis og hans arvinger. Til alteret var udlagt 4 gårde så spredt beliggende som i Vindinge, Sulkendrup og Vejstrup, hvis "visse rente" "Her Niels" som vikar ved Skt. Nikolaj alter havde oppebåret "for messer som hand Holte for samme Altere". Anledningen til Johan Friis's gavebrev var, at nu var "Her Niels" død, hvorfor Johan Friis nedlagde alteret og fremover sikrede landgildet fra de 4 gårde til de fattiges skolegang i Svendborg og Nyborg. Anders Ingvarsdens blev som jeg senere skal påvise det knyttet til Vor Frue kirke i Svendborg.

I Svendborg var fra gammel tid 3 kirker St. Nikolaj, Vor Frue og Gråbrødre Klosterkirke (nedbrudt 1828). Ved alle disse kirker var der i katolicismens tid en række altre, som hvert havde tilknyttet sin præst (kapellan eller vikar), der nød renten af det gods, som var lagt til det alter, han tjente ved, imod at præsten skulle læse sjælemesser for de afdøde, der selv eller hvis forfædre havde stiftet alteret. (A. Crones samlinger, LAO)

I Ollerup var præsten nu (1504) fratrukt måske død? (Johannis Petri =Jens Pedersen) og en ny skulle indsættes. Valget faldt som allerede nævnt på Anders Ingvarsdens, om hvem vi ingen oplysninger har før 1504. Hans kaldsbrev er bevaret i op til flere afskrifter, (Se Thomas Riis: Familien Bircherods Odense Bispekrønike). Samtidig vil jeg lige bemærke, at der er forskellige dateringer af kaldsbrevet. I De danske Kirker under redaktion af Erik Horskjær (1967) anføres 24. februar, hvorimod historikeren C. Palludan-Müller i sin biografi om Jens Andersen Beldenak (1837) s. 110 anfører datoen den 21. september (..og den 21de Septbr. var (Beldenak) i Fyen (Kaldsbrev for Andreas Ingvari til Ollerup Kirke, dat. Dalum Kloster Matthæi Apostel Dag 1404 (?), i Fyens Beskrivelse af Th. Broder Bircherod, Haandskrift, tilhørende en Privatmand i Odense).

Jeg er professor emeritus Jens Glebe-Møller stor tak skyldning, fordi han har været mig behjælpelig med at tyde ikke kun Anders Ingvarsdens kaldsbrev af 24.2. 1504 men også de 3 dokumenter affattet på latin 1527, 1530 og 1536 om pastor Jørgen Pedersen, der virkede som præst i Ollerup og Egense fra 1536 til ca 1574, da han afskedigedes p.g.a. "forsømmelighed".

Anders Ingvarsdens kaldsbrev er skrevet i Dalum Kloster "in vigilia beati Matthæi apostoli" anno 1504. - hvilket oversat til nutidsdansk skulle betyde at biskop Jens Andersen Beldenak har affattet kaldsbrevet lørdag den 24. februar 1504 på Dalum Kloster ved Odense. (Liber Copiarum 1565-, Sunds herreds provsti, LAO).

Ørkilds voldsted 1820 ved Svendborg

Den fynske biskop Jens Andersen Beldenak, en skomagerson fra Brøndum i Jylland, hvis vej til den fynske bispestol var gået over kancelliet ved kong Hans og det russiske hof under Ivan Vasiljevitsj. Som biskop lagde Beldenak sig snart ud med den magtfulde Rønnow-slægt på Hvidkilde. Årsagen til ufreden kendes ikke, men det hedder sig bl.a. at biskoppen havde beskyldt rigsråd Markvard Rønnow for kætteri - han skulle være for nært beslægtet med sin hustru, Mette Hardenberg. Historikeren C. Palludan-Müller anfører i sin biografi om den fynske biskop (1837), derimod at det var en tvist "om noget af Biskop Carl Rønnows Efterladenskab" som var årsag til striden. Dertil kom så føjer Palludan-Müller til, "at bispen som Besidder af Ørkel Slot var Nabo til Hvidkilde, og at Familien Rønnow," i biskop Carl Rønnows tid" var vant til at regjere i Fyen". Adelen så med megen misfornøjelse på, at "en skomagerson" kunne nå magtens tinder, men Beldenak var ikke den mand "der lod sig skræmme", han satte "trods mod trods" og "hvor han fik lejlighed til at bruge sin Myndighed, gik han frem imod dem efter de geistlige Loves hele Strengthed". Den bitre strid mellem biskop og Rønnow-slægten blev så at sige aldrig bilagt, Markvard Rønnow krigedes det meste af sin tid med den magtfulde Odense-bisp, og for sønnen Ejler Rønnow (-1565) lykkedes det faktisk i 1530 af få Beldenak dømt for "løgn og æreskænderi".

I begyndelsen af året 1504 skriver Palludan-Müller forøgedes antallet af den fynske biskops fjender. "I en Borgers Hus i Odense" skete "ved Paasketid" 1504 (skærtorsdag 1504 = 4. april) et drab på den holstenske adelsmand Otto Porsfeldt, som man påstod at Beldenak havde del i. Uden tvivl skriver Palludan-Müller var det denne begivenhed, der bevægede flere slesvigske og holstenske adelsmænd til at understøtte "Bispens dødelige Fjende, Markvard Rønnow" imod ham.

Den fynske biskop var en af Danmarks mest magtfulde mænd og derfor også involveret i

"storpolitikken". På sin vej til forhandlinger i den forbindelse i Lübeck hjalp de Markvard Rønnow med at angribe biskoppen og belejre ham på Ørkild. Beldenak slap dog fra angrebet med livet i behold og så snart lejlighed bød sig, sejlede han til Lübeck

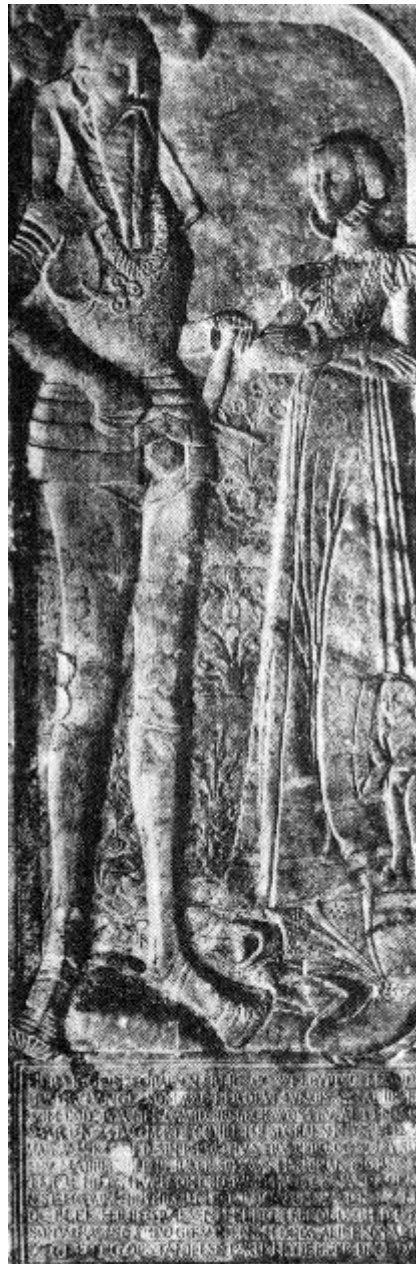
Når man gav biskoppen tilnavnet Beldenak var det angiveligt fordi "hans baghoved var skaldet", og især striden med familien Rønnow på Hvidkilde skabte myter: Således fortælles det, "at da han engang med 6 ledsagere blev overfaldet på vejen fra Ørkild til Odense af Markvard Rønnow og andre adelsmænd, tog han med underlige ceremonier en bog frem og begyndte at mane. Ridderne så da mange tusinde bevæbnede mænd komme ud af de omliggende banker, og tog forfærdede flugten". Dette sagn er fortalt stort set enslydende så sent som omkring 1896 af Jacob Rasmussen, Stensby Mark til folkemindeforskeren Evald Tang Kristensen.

"I Danmark før og nu" (1956) kalder Svend Aakjær, Jens Andersen Beldenak for "den mest farverige skikkelse i hele Fyns historie hvis liv rummer stof til en række af historiske romaner".

I relation til denne historie er det interessant, at på trods af alt det der siden skete, så genfinder vi i 1527 Anders Ingvarnsen som "Bisp Jens Andersens Official og Provst". I 1535 bestrider Ingvarnsen stadig stillingen som "Officialis i Suenborrig". (A. Crones samlinger, LAO). Efter en del trængselsår var Beldenak vendt tilbage til den fynske bispegård, og han svor i 1525, at "han ville dø som en vældig biskop i Fandens navn" (Jens Andersen, Biografisk Lexicon). Dette gik dog ikke i opfyldelse. Markvard Rønnows sønner, Ejler til Hvidkilde og Joachim, kort efter biskop i Roskilde begyndte atter den gamle familietvist. Kong Frederik I måtte lægge sig imellem og afsagde en voldgiftskendelse (1528) i følge hvilken bispen idømtes en stor bøde, fordi han havde kaldt den afdøde Markvard Rønnow en åbenbar kætter, sat ham i band og ladet sig indføre i hans jordegods; betaltes bøden ikke, skulle Beldenak afstå en stor del af sit private jordegods til Rønnow-familien. Forbitret over kendelsen opfyldte Beldenak ikke kendelsen, men fremsatte skriftlige "ærerørige ytringer om Rønnowerne og uforsigtige ytringer om Kongen". En ny proces udbrød, under hvilken den gamle, nu svagelige biskop 1529 afstod stiftet til domprovst i Viborg, Knud Henriksen Gyldenstjerne "mod en årlig pengesum og brugen af Kærstrup på Tåsinge. Året efter faldt dommen. Beldenak blev dømt til "tremarksmand" som løgner og "æreskjænder". Han levede nu i ro på Tåsinge, men en skønne dag i nattens mulm og mørke blev han kidnappet på sit gods af Otto Porsfeldts slægtninge, og måtte de næste 5 måneder henleve et usselt liv i et holstensk fængsel, indtil en ven i Lübeck købte ham fri af sit fangeskab. Jens Andersen Beldenak døde i 1537.

I 1527 beklædte Anders Ingvarnsen som allerede nævnt stillingen som Jens Andersen Beldenaks official, dvs han var den embedsmand, som i den katolske kirke på lokalt plan (Sunds herred?) administrerede på biskoppens vegne. Et embede som Ingvarnsen beholdt efter skiftet i den fynske bispegård. "Kollokviegildet" senere udlagt til provsteinstitutionen i Sunds herred, havde eget gildealter viet helligtrefoldigheden i Vor Frue kirke i Svendborg. Ifølge Lars Bisgaard så omtales gildet første gang 1515, da Henning Valkendorf til Glorup dels blev medlem af gildet sammen med sin hustru, dels mageskiftede sig til en gård, gildet havde i Øksendrup, ved at bytte med en større, han besad i Stågerup, Ollerup sogn. I en alterliste fra 1537 var denne gård alt det jordegods, som gildet ejede. Landgildet fra gården i Stågerup fulgte provsten i Sunds herred helt til 1633, da den mageskiftedes med en gård i Volderslev, Odense herred. Ifølge Liber Copiarum 1565ff ophørte denne ordning først i 1728. Ifølge Lars Bisgaard så udgjordes medlemskaren i Kollokviegildet sandsynligvis af "de mange præster, som forvaltede gildernes og andre privatpersoners altre i kirkerne. Disse kaldtes i samtiden for evige vikarer forstået på den måde, at de messer, som de læste, var indstiftet til at skulle vare evigt, men da det indstiftede sjældent kunne betale et fuldt embede, a la embedet for en sognepræst, var den, der læste messerne, kun at betragte som en vikar". (Se Lars Bisgaard: Gildernes religiøse rolle i det middelalderlige Svendborg (1996) og hans phd afhandling "De glemte altre" 2001). Det andet gejstlige "Kalentegildet", omtalt første gang 1425, og med gildealter i St. Nikolaj kirke, skulle ifølge navnet sædvanligvis omfatte alle sognepræster i et herred. Gildet sikrede, at disse mødtes regelmæssigt til enten faglige eller selskabelige gøremål. Og selv om Lars Bisgaard ganske rigtigt anfører, at vi ikke kender navnet på præsten ved et andet af gildealterne i Vor Frue Kirke, St. Marie Magdalænæ, indstiftet af fru Gertrud, sandsynligvis fru

Gertrud Parsberg til Nielstrup, så antager jeg at Anders Ingvarnsen som vikar har været tilknyttet Marie Magdalenæ alteret. Ifølge det eksemplar af Wibergs præstehistorie (med tilføjelser), der findes på Landsarkivet i Odense, nævnes i hvert fald Anders Ingvarnsen for årene 1535-1536 som præst ved Vor Frue kirke i Svendborg. I 1536 er han ifølge det oplyste enten død eller forflyttet. På det tidspunkt var Anders Ingvarnsen endnu tilknyttet Ollerup kirke som sognepræst. Og da jeg oprigtigt talt ikke tror på, at den aldrende Anders Ingvarnsen har kunnet bestride to almindelige præsteembeder, så formoder jeg, at hans stilling ved Vor Frue kirke i Svendborg har været som vikar ved Marie Magdalenæ alteret, indstiftet af en af hans egne sognebørn i Ollerup, og hvis afdøde mand Johan Bjørnsen Bjørn (død 1534) havde fået en storslået begravelse i Ollerup kirke. Ifølge alterlisten fra 1537 havde fru Gertrud på det tidspunkt taget sit alter hjem, eftersom hendes præst var død. Det er fint i overensstemmelse med ordlyden i det kaldsbrev, som biskop Knud Gyldenstjerne udstedte den 29.6. 1536, hvor Jørgen Pedersen blev kaldet til Ollerup "til at betjene sin Formand i Hands Alderdom og Svaghed". (Se Vitus Bering: Efterretninger om Nyborg Amt 1743, Top. Saml., LAO). Så Anders Ingvarnsen må vel være død imellem 1536-1537?.

Årene forud havde været ikke så lidt dramatiske. Den første og eneste borgerkrig Danmark har haft brød ud i 1534. I Svendborg rejste borgerne sig i juli 1534 vendt mod biskop og adel. Deres første mål var Beldenaks gamle bispeborg, Ørkild, som blev indtaget af svendborgerne og brændt af,

hvorved også beklageligvis bispearkivet gik op i luer. Der synes at være udbredt enighed om, at det var mange års opsparet had til Fyns biskop, der på trods af kongelige påbud vedblivende havde ført en egenrådig handelspolitik, som havde ramt Svendborg hårdt. Beldenak kaldes af Danmarks kvæghistorikere for grundlægger af den danske studeeksport, det siger en hel del om, at de katolske biskopper ikke kun koncentrerede sig om deres kirker. På den sydfynske kyst var fra 1400-tallet etableret flere ulovlige havne hvorfra der uden om Svendborg udskibedes store ladninger af fødevarer m.v. til det lukrative marked i Lübeck. Og det var denne indestænkte harme som svendborgerne nu fik afløb for, og siden kom til at betale dyrt for, da sejrslukken vendte. En lang række af egnens herregårde gik i samme forbindelse op i luerne, men der hersker nogen usikkerhed om, hvilke der blev ramt.

Nielstrup er blandt de, der har været nævnt som muligt offer for borgernes hærgen og plyndren. Det er en kendsgerning at godsets ejer Johan Bjørnsen Bjørn døde samme år på sin anden herregård, Østrupgård ved Fåborg. I forbindelse med Nielstrup fortælles en højdramatisk historie, men som også er sat i forbindelse med Johan Oxe til Nielstrup på Lolland. I håb om at komme nærmere en løsning på spørgsmålet, tyede jeg til Lisbet Bryskes slægtsbog fra 1651, som befinder sig i Karen Brahes bibliotek i Odense. Lisbet Bryske, født 1585, er oldebarn af Johan Bjørnsen Bjørn og Gertrud Parsberg. Men mens Lisbet Bryske flere steder omtaler dramatiske begivenheder i forbindelse med Grevefejden, så skriver hun kort om oldeforældrene: "her Jahan Bjørn Danmarkis rigis raad hade Nielstrop i Fyn oc Østrup døde 1534 hans hustru Giertrud Parsbier døde 1560, er bege begraueet i Nielstrop sogne Kirke i Fyn Ollerup ...". Det bør også iagttages, at Maren Bjørnsdatter angiveligt fødte Lisbet Bryskes mor Gjertrud Lunge i 1543 på Nielstrup.

Så Nielstrup er måske blot brudt ned ca 1550 af Iver Lunge og flyttet til sin nuværende beliggenhed?

I biografisk lexikon citeres forfatteren til Skibykrøniken Poul Helgesen for at skrive, at Johan Bjørn "ved sit ødsle liv satte mange ejendomme over styr til skade for sine børn og ved sin hoffærdige pragtlyst blev til latter for alle".

Efter mandens død ser det ud til at fru Gertrud Parsberg ganske rigtigt er stærkt svækket økonomisk, i hvert fald hvis vi skal vurdere det efter bevarede rostjenestelister fra 1525 og 1537, hvor taksationen blev fastsat i forhold til indkomsten af den pågældendes jordegods.

En gennemgang af Danske Magazines udskrift af "Tegnelser over alle Lande" for 1535 dokumenterer endvidere, at "frwe Gertrud her Jehan Bjørnsens" dette år af kong Chr. III modtog hele 4 kongelige beskærmelsesbreve mens hendes sognepræst Anders Ingvarnsen modtog et. Et beskærmelsesbrev var et brev, hvorved kongen erklærede at tage vedkommende i sit kgl. hegn, værn, fred og beskærmelse.

Reformationen gennemførtes som bekendt i 1536, og ganske få måneder før kong Chr. III udstedte sin arrestordre mod alle landets katolske biskopper, nåede den fynske biskop Knud Gyldenstjerne at udfærdige et kaldsbrev for Georg Petri (Jørgen Pedersen) som coadjutor (medhjælper) for Anders Ingvarnsen i Ollerup og hensigten var så, at han siden skulle afløse Ingvarnsen i embedet. Kaldsbrevet er udstedt i Odense den 29.6. 1536. Jørgen Pedersen tiltrådte altså embedet før Reformationens gennemførelse. Provst Vitus Bering (1709-1753) i Ollerup anfører da også i Liber Copiarum 1565, at Jørgen Pedersen "beholdte kaldet og siden antog Lutheri Lærdom". Og når Thomas Mortensen Bredsdorff (1753-1773) i 1755 anfører at han i et andet dokument har set, at Jørgen Pedersen skal være kaldet af Ejler Rønnow på Hvidkilde, så skal det formentlig fortolkes således, at Ejler Rønnow, der i 1529 havde erhvervet ejendomsretten til Egense kirke og lagt den ind under Hvidkilde gods, nu kaldte Jørgen Pedersen til at være præst også for Egense sogn. Det bekræftes af Vitus Bering, der skriver "Hr. Jørgen boende i Ollerup nævnes som præst i Egense Anno 1556, så det synes Egense da har været anneks til Ollerup og skal i hans tid en anden mand have beboet Egense præstegård". I Fyns bispearkiv på Landsarkivet i Odense findes tillige et "Register paa Præsternes Underholdning i Nyborg Len 1554". Heri hedder det om Ollerup: "Her Jørgen. Nøgis then stundt hand och hans ephtherkomere maa nyde Egense sognere; men fordye hans ephtherkomere haue ther ingen visth ther paa, da men hand syn prestgaardt att verre all for rynge tiill Olderop ..." Egense

må altså antages at have været anneks til Ollerup i Jørgen Pedersens embedsperiode. Formodentlig har Egense så igen ved hans afgang ca 1574 igen fået deres egen præst??

I Liber Copiarum 1565 findes indført 3 dokumenter, affattet på latin, og dateret henholdsvis 1527, 1530 og 1536. alle omhandlende Georg Petri, og eftersom dokumenterne er indført i umiddelbar forbindelse med hinanden, må det antages, at de alle omhandler den samme Jørgen Pedersen, der kom til Ollerup i 1536.

Det første brev er udstedt 1527 af vores gamle ven på bispegården Ørkild, Jens Andersen Beldenak. Det omhandler ifølge Thomas Riis en "tilladelse til Jørgen Pedersen til at lade sig præstevie af hvilken som helst biskop". (Se Thomas Riis: Familien Bircherods Odense Bispekronike). Det andet brev dateret Århus i påsken 1530 er skrevet af biskoppen i Århus Ove Bille. Professor emeritus Jens Glebe-Møller tolker dette brev som en anbefalingsskrivelse fra Århusbispen, foranlediget af den fynske biskop Knud Gyldenstjerne, til dem, der måtte få Billes brev, om at Jørgen Pedersen "gejstlig medhjælp i Odense Stift" vil kunne få embede som subdiakon, diakon eller presbyter. En nærmere undersøgelse har dog ikke kunnet påvise, at Jørgen Pedersen har fået kald i Århus Stift i tiden før han kom til Ollerup.

I 1536 modtog Jørgen Pedersen, ligesom Anders Ingvarsen havde modtaget det året før, et kongeligt beskærmelsesbrev "for hannom oc hans Kirche" i Ollerup, og i 1537 modtog han endnu et kongeligt beskærmelsesbrev, som vi kender den fulde ordlyd af. Heri forbydes "Fogder, Embeds Mænd, Borgmestre, Byfogder" o.a. at forgribe sig på Jørgen Pedersens "Person" eller hans "Kirke, Præstegaard, Gods rørendes og urørendes".

Hvad der mest af alt ligner et vandresagn vil vide, at Jørgen Pedersen "hafde Dispute med Ollerup Sognemænd, som lukte Kircke=Døren i for ham 3 Søndage i Rad". Lignende beretninger kendes også andre steder fra, men en dom fra 1589, afsagt ved Sunds herreds ting, dokumenterer, at Jørgen Pedersen på et tidspunkt har afstået, hvad der svarede til halvdelen af Ollerup præstegårds jordtilliggende til Nielstrup. Det var sognepræst Niels Knudsen, der stævnedes ejerne til Nielstrup for at få jorden tilbage til embedet, men herredsfoged Hans Helleesen, Egebjerg lod det blive ved det bestående, under henvisning til, at Nielstrup havde vundet 20 års rolig hævde på jorden. Nielstrups ejer Gertrud Parsberg havde imellemtiden ladet opføre en gård på jorden, og sammenligner vi de enkelte gårdes hartkorn i Ollerup (1688 matriklen), så kunne det tyde på, at den "nye gård" er identisk med Skovsgård i Stågerup? (Se sagens akter i Diverse Sager 1589- Ollerup-Kirkeby præstearkiv, LAO)

Sagen har optaget så godt som alle præster i Ollerup. Laurits Jacobsen Achtonius (1680-1709) citerer fra "den gamle Proustebog"? at Jørgen Pedersen fandt modstand af sognefolket udi Ollerup, der han af Ejler Rønnow til Hvidkilde blev til kaldet befordret, thi de lukkede tre søndage efter hinanden kirkedøren i for ham og ville ingenlunde annamme ham til deres sognepræst, hvorfor han søgte ind til fru Gertrud Parsberg på Nielstrup, som da ejede de fleste bønder i Ollerup og bortgav til hende lige halvparten af præstegårdens avling, hvorpå hun en gård havde funderet.

Andre præster anfører, at modstanden mod Jørgen Pedersen skyldtes, at han havde "antaget Lutheri Lærdom" og ved at spærre kirkedøren kunne de forhindre ham i "at prædike Evangeliets Lærdom". Og Gertrud Parsberg tog sig betalt i form af jord for "at tvinge sine Bønder til at lukke Døren op" igen for Jørgen Pedersen. Thomas Mortensen Bredsdorff (1753-1773) vil ligefrem vide at det var Gertrud Parsberg, der stod bag aktionen.

Tro skifter vi jo ikke ligesom vi skifter skjorte, derfor var der selvfølgelig uro rundt omkring i hele landet. J.V. Bloch giver i "Den Fyenske Geistligheds Historie" (1787) flere eksempler: Biskoppen som havde tvunget munke i Odense "til at lade deres Haar voxte, og ladet dem forstaa at de ikke mere maatte efter Munkereglerne lade sig kronrage, under Straf af ei at maatte forrette nogen Gudstieneste". Og om nonnerne ved klosteret i Mariebo, der "triumpherede over Mester Jørgens Død", .. "det var en Guds Straf over den Døde og et Forsvar for Nonnernes Sag, at han døde". Og da Fyns protestantiske biskop i 1551 irettesatte de 2 yderligtgående lutheranere (gendøbere) i Odense

præsterne "Mag. Christopher Michelsen og Hr. Lauritz Eliæsen" "for deres Vildfarelser", anklagede de biskoppen for "at være hengiven til overtroiske Skikke, og det papistiske Gøglevæsen". De blev senere henrettet.

"Ved Reformationens Indførelse ... ere formodentlig samtlige katholske Geistlige i Svendborg afgaaede". (Se A. Crones samlinger, LAO). Ved Vor Frue Kirke fik det muligvis konsekvenser for Anders Ingvarnsen. Ifølge C. Paludan-Müller (1853) var Ingvarnsen og sognepræsten ved St. Nikolaj kirke, Jørgen Rasmussen under selve Grevefejden blandt "de urolige", dvs tilhængere af den fordrevne kong Christian II. Ifølge Wibergs præstehistorie blev Hans Gaas 1536 ny præst i Vor Frue Kirke. Han hævdede selv, at han som "Papist" havde været prior ved klosteret i Svendborg, men derefter i tide omvendt sig, og kong Christian III adlede ham siden for hans indsats mod "den lybske flåde" under Grevens Fejde, da den angreb Svendborg. Han blev samtidig med provst i Sunds herred. Hans Gaas endte som biskop i Trondhjem i Norge, hvorefter han som provst afløstes af Christian Clausen Skrok, som i 1524 af biskop Jens Andersen Beldenak var kaldet som vikar til Birgitte alter ved St. Nikolaj kirke. Han fungerede herefter en årrække i Assens, hvor han optrådte som en af de første protestantiske præster på Fyn. Den 15. august 1536 tilknyttedes han igen som præst til St. Nikolaj kirke i Svendborg.

Ejler Rønnow til Hvidkilde, hvis gods formentlig under Grevens Fejde gik op i luer, måtte se til, at hans bror Joakim Rønnow som katolsk biskop i Roskilde blev fængslet, hvor han siden døde. Men Rønnow vedblev ved sin overbevisning fra 1534, hvor han havde taget parti for den senere Christian III.

Jørgen Pedersen havde som bekendt ligeledes "en fortid" i den katolske kirke, og han "antog Lutheri Lærdom", og måske var han på "bølgelængde" med Ejler Rønnow på Hvidkilde, siden denne antog ham som præst ved sin egen kirke i Egense? Det bør også nævnes, at det enkelte sogns befolkning efter Reformationen i begyndelsen ofte direkte blev inddraget ved "sognestævne", når en ny præst skulle ansættes. Det skete bl.a. i Sørup 1572 (Se Liber Copiarum 1565, LAO).

I de første årtier efter Reformationen måtte sognepræsterne på trods af Kongens løfter mere eller mindre stiltiende se til, at adelen tog for sig af retterne. Ejler Rønnow inddrog således kirkegods fra såvel Kirkeby som Sørup sogne, som han indlemmede direkte under Hvidkilde, og rigets nye kansler Johan Friis til Hesselagergård fratog Kirkebypræsten, Brændeskovgård, selv om den altid havde haft sin tilknytning til Kirkeby kirke. Så tabet af præstegårdsjorden i Ollerup var absolut ikke noget særsyn.

Omkring 1574 hedder det sig, at Jørgen Pedersen blev afskedet grundet "forsømmelighed", hvorledes det så skal fortolkes? Der er mangfoldige eksempler på, at præster blev afskediget på grund af f.eks. drukkenskab, når den nye nidkære provst kom på visitats.

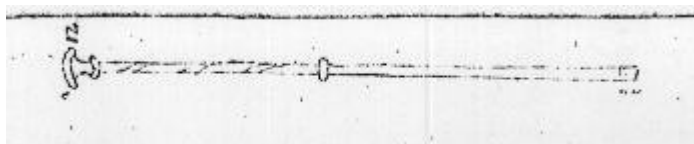
I J.V. Blochs "Den fynske Geistligheds Historie" (1787) citeres Odense Synodeartikler 1565-1585, hvoraf vi kan tolke, hvorledes de lutherske præster havde sig at rette under en ny tids krav. Præsterne skulle "rette sig efter de paa Prædikestolene anordnede Timeglas (Stundeglas), at de ej prædike over een Time" og "have en vis Orden i deres Prædikener, som de skulde skrive, og hvert Aar prædike eet og det samme (.. altid samme Ting og paa samme Maade og altid de samme Ting med samme Ord ..), at Tilhørerne des bedre kunne fatte det"; "I Prædikener maa ej bruges gjækkelige, latterlige, nedrige, opdigtede Ting, men alene alvorlige og passende til det, der afhandles". "De skulde sørge for, "at Børn kom i Kirke 1ste el. 2den Søndag efter de er fødte, om de og ere hjemmedøbte", "flittig studere, synderligt i Hemmingsens Skrifter", "præstere et klart Register paa alle deres theologiske Bøger", "holde sig ved Konventer fra liderlig og ublue Snak, Drukkenskab og unyttige Disputer" og "skikke sig y deris Bøndergilde hederligen, tuctige og beskedelige og icke som en Hob omflaatte ephterdi di skal werre et Spigell oc exempel for andre". De maatte ikke befatte sig "med Besværgelser og andre Djevlespil". .. ikke "give Syge Altervin for Øjensvaghed eller Ørepine", .. ikke holde "Christmesse" om Julenat 12 Slet eller om Morgen 4 Slet, som her thill Dags er skeet paa

Herregaarde oc andensteds", - ikke "gjøre Barselgilder længere end een Dag", .. ikke "verre Skaffer til noget Brøllup eller Verdscaff, ey heller Allermannd y nogen Bygilde", .. ikke "selff Personligen gaa om ij sit Sogn ephter Æg oc slig Rente, men lade sin Suend oc Tienere eller en anden med Degnen eller huem hand will sancke sig saadan Renthe; thi det er saa gaat som nogen spottelig oc gerrig sordes (nedrighed), som icke wel bequommer en Gudtz Ordzt Thienere", ... og ikke "have Bøsser hos sig, enten i Huse, paa Reiser, i Mark og Skov eller anden Sted, eller holde Jagthunde".

Præsterne skulle "forbyde deris Hustruer offuerflødige, wsømmelig Klæde Sed, som dennem retteligen icke sømmer, synderlig Fløyells Kraffuer, Kamlotz Kjørteler, Dammaskes Trøyer oc høyge standende Krumkraffuer, icke heller skal Prester haffue douellt ruer (rynker, folder) om theris Skiortekraffuer"; Deres klædedragt skulle være anstændig både hjemme og ude, ligeledes deres børns i skolen; disses "Kappe maa naa nedenfor Knæene; kraven derpaa kun 3 eller højst 4 Fingre bred; Kjolen af samme Længde, med snevre Ærmer; Vesten maa naa til midt paa Laarene; Kabusen passende til Hovedet, uden bredt Slag; i Benklæderne allene een engelsk Alen". "Skoledegnene, naar de bydes til Gjestebud maa ej dandse eller drikke sig drukne; men, naar Maaltidet er endt, skal Præsten advare dem om at reise hiem".

En norsk kirkehistoriker, der har konverteret til katolicismen, har drillende gjort opmærksom på, at der i et norsk museum opbevares en lang stok, som kom i anvendelse, når de lutherske præsters prædikener blev så kedelige, at kirkegængerne faldt i søvn. I kirken var der en vagt som nøje overvågede kirkegængerne, og hver gang en hang med hovedet fik han et slag oven i hovedet med stokken.

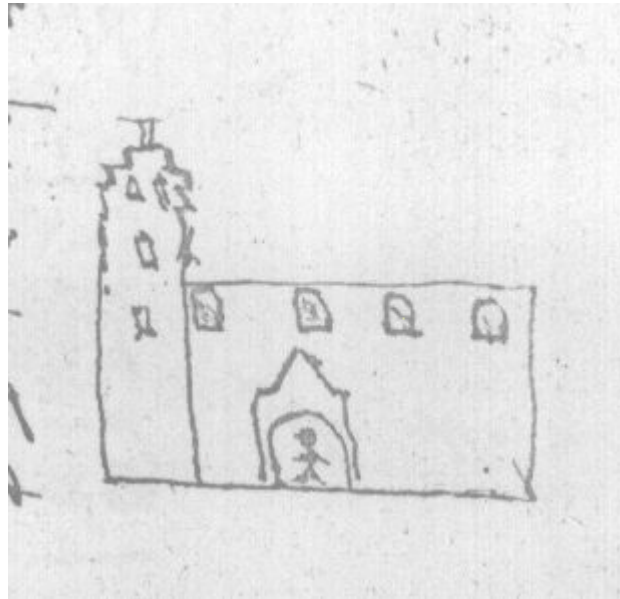
Der er ingen grund til at betvivle, at provsterne i Sunds herred har været ekstra agtpågivende og gjort sit til, at herredets kirker blev kemisk rensed for alle "papistiske levn". Og dog, da kapellanen ved Stenstrup og Lunde kirke, N. Olivarius gjorde i 1809 et interessant fund i Lunde kirke, som han heldigvis indberettede til Oldsagskommissionen:

"Som Levninger af den catholske Cultur kan vel og ansees et par Stange, hvis Skikkelse No 12 udviser og som findes i Lunde Kirkes Chor. Der har aldrig i denne Kirke hængt Faune, hvis Stange disse kunde være. Jeg holder dem altsaa for catholske efterladenskaber, maaske brugte til Processioner. Paa den anden Ende af begge Stangene er Spor til en Knap af samme Længde som Knappen a ".

Ombygningen af Ollerup kirke efter Reformationen

Vi har ingen sikker datering af Ollerup kirkes alder, men den adskiller sig næppe i alder fra andre middelalderlige landsbykirker. På kirkens sydside ind mod våbenhuset kom således et romansk vindue tilsyne i forbindelse med kirkens seneste restaurering. Kirkens døbefont er også middelalderlig, ligeså er røgelseskarene fra Mester Jakob Røds værksted i Svendborg dateret til 1200-1250. Fra Jakob Røds værksted er ialt bevaret 12 røgelseskar, som blev indlemmet i raritetssamlingen på Orebygård på Lolland. I 1922 skænkede Baroniet Guldborgland endeligt samlingen til Nationalmuseet.

Først med biskop Jacob Madsens visitatsbog får vi en håndsrækning i de skriftlige kilder til en datering af den gennemgribende ombygning, som kirken må have gennemgået i 1500-tallet. Mandag den 30. juni 1589 var der således biskoppelig visitats i Sunds herred. Kl. 6 morgen (!) mødte Jacob Madsen op hos præsten i Egense, herfra tog han til Sørup sogn, og ved godt frokosttid havde han nået til Stenstrup. Over middag ved 13-tiden trillede hans vogn så ind af porten ved den "af ny" opførte præstegård i Ollerup, hvor den rastløst ventende sognepræst Niels Knudsen straks bød biskoppen til bords. Under middagen har Niels Knudsen næppe kunnet skjule sin irritation over forløbet af den retssag mod Iver Lunges børn på Nielstrup, hvor præsten netop havde lidt sit forsmædelige nederlag og definitivt måttet opgive håbet om igen at erhverve den tabte del af præstegårdsjorden. I sine notater har Jacob Madsen i hvert fald skrevet, at Niels Knudsen "råber noget" og at herskabet på Nielstrup da årligt ydede "2 pund korn" til præstefamiliens underhold. Og med det kendskab Jacob Madsen havde til forholdene rundt om i de fynske sogne, hvor præstegårde og kirker mange steder var "forfalden" og præsten "fattig", så har Niels Knudsen næppe mødt megen forståelse hos biskoppen i dennes kritik af familien Lunge på Nielstrup. Præstegården var jo helt ny og da de kom over til kirken kunne biskoppen ved selvsyn konstatere, at den gamle middelalderlige kirke var ombygget til ukendelighed. Som det første har biskoppen hæftet sig ved, at kirken var "tornet", og dernæst har han sikkert med interesse på kirkens nordside indgående studeret kirkens nye vinduer med de farvestrålende våbenskjolde, som var et markant signal om, hvem der havde bekostet den gennemgribende ombygning af kirken. Sine iagttagelser har Jacob Madsen ikke fundet plads til i visitatsbogen, bortset fra at han i sin skitse over kirkebygningen med lidt ubestemt krimkrams i vinduerne har markeret våbenskjoldenes tilstedeværelse. 166 år senere var endel af denne vindusudsmykning stadig intakt, og vi er så heldig at sognepræsten i Ollerup Thomas Mortensen Bredsdorff (1753-1773) i 1755 optegnede "Efterretninger om Ollerup og Kirkeby sogne" til brug for hofbygmester Lauritz de Thurahs planlagte topografiske bogværk om Danmark. Bredsdorffs udsagn kan derfor være os til stor hjælp ved en omtrentlig datering af kirkens ombygning. Bredsdorff fandt "et Vindve oppe i Choret" med "tvende Vaabener brændte i Glasset" .. "med Gammel Skrift Ifver Longis ferne 1588" og "Fru Maren Bjørnsdaatter ferne". På et andet vindue "neden for Choret, men oven for Prædicke-Stoelen" identificerede han Ditlev von Qvalens våben. På et vindusglas ved siden af von Qvalens våben læste han navnet "F. Lofe Lunge", muligvis Ove Lunge, en søn af Iver Lunge og Maren Bjørnsdatter. 1588 synes altså at være et rimeligt bud på, at en større ombygning af kirken var tilendebragt.

Dr. phil. Wilhelm Lorenzen kalder Iver Lunge for en af sin samtids flittige bygherrer. "Efter sin død 1587 blev han begravet i Nielstrups sognekirke Ollerup ved sin første hustru, Maren Bjørns side. Hun var død allerede 1561. Også Iver Lunges valg af gravplads turde vidne om, at han følte sig nært knyttet til sin hustrus fædrengård". Wilhelm Lorenzen anfører at det var Iver Lunge, der stod bag

flytningen af og genopførelsen af et nyt Nielstrup. "Lidet interesseret i politik, uden at deltage i jagten efter len, kunne han ofre sig for sine gårde og deres trivsel. På sin fædrenegård Tirsbæk (Vejle amt) byggede han ved 1550 nuværende borggård, og også på Østrupgård i Sallinge herred, der da lå under Nielstrup, foretog han byggearbejder. Han har været en af tidens mange ivrige bygherrer". Lorenzen anfører at Nielstrup må være opført i perioden 1740erne eller 1750erne, "da Johan Bjørnsen Bjørn's datter, Maren Bjørn var gårdens egentlige ejer".

Iver Lunge og Maren Bjørnsdatter fik ialt 5 børn: Gertrud født 1543 på Nielstrup, mens de fire øvrige Ove (f. 1548), Sophie (f. 1551), Johan (f. 1553) og Vincents (f. 1555) alle var født på Tirsbæk gods. Lisbet Bryske har i sin slægtsbog noteret om bedsteforældrene: "1546 da bode her Oue Lungis Søn Iuffer Lunge paa Tirsbeck, hans første Hustru var fru Maren Biørns datter, her Johan Biørnsen till Nielstrup i Fyn oc fru Giertrud Parsbierrig, de hade Børn sammen". (Se Lisbet Bryskes Slægtsbog 1651. Karen Brahes bibliotek, LAO).

I 1547 blev Iver Lunge lovformeligt viet til Maren Bjørnsdatter, altså efter at deres datter Gertrud efter annalerne skal være født. Lisbet Bryske omtaler ikke moderens fødselsår. Men forudsat at de opgivne "data" er korrekte må forholdet have afstedkommet en vis "opsigt", når vi betænker hvor grueligt meget jomfru Rigborg på Egeskov måtte igennem for sin "forseelse". Men kilderne er tavse. Og Gertrud Lunge blev særdeles godt gift med den indflydelsesrige nordfynske godsejer Ejler Bryske til Dallund.

Ollerup kirkes prædikestol, et smukt renaissancearbejde, skænket til kirken i 1606 af Sophie Lunge og Ditlev von Qvalen til Nielstrup

Det vakte længe min undren, at biskop Jacob Madsen i forbindelse med sit visitatsbesøg i Ollerup den 30. juni 1589 ikke omtalte Ove Lunge som medejer af Nielstrup. Fra hans søsterdatter Lisbet Bryskes forklaring ved vi nu, at "1589 da bode Iuffer Lungis Søn Oue Lunge paa Tirsbeck, hand var gift .." (Se Lisbet Bryskes Slægtsbog 1651, Karen Brahes Bibliotek, LAO), og eftersom han i sit ægteskab ikke fik nogen børn, så arvede igen ifølge Lisbet Bryske hendes moder Gjertrud Lunge Tirsbæk i 1611. Lisbet Bryske antyder intet om familiemæssige uoverensstemmelser i sin slægtsbog, så den gode biskop kan godt have undladt at omtale Ove Lunge af den enkle grund, at han ikke længere boede på Nielstrup.

I forbindelse med visitatsen i 1589 kritiserede Jacob Madsen kirkens altertavle - "en Skarns Taffle

med nogle Aposteler og 1 stor Compan paa". Den kritik tog Sophie Lunge og hendes gemal fra 1592 Ditlev von Qvalen til sig, da de i 1606 bekostede både en ny altertavle og prædikestol til Ollerup kirke. Ditlev von Qvalen var enkemand og boede indtil sit ægteskab med Sophie Lunge på Søbogård i Egense sogn, som hans svoger Kristoffer Valkendorff havde indrømmet ham til bolig for livstid.

Ollerup sogn havde i de første årtier efter Reformationen en fastboende degn, hvis vigtigste opgaver var at ringe med kirkeklokken, bede ind- og udgangsbønnen, lede sangen og assistere præsten under gudstjenesten samt holde kirken ren og kirkegården ryddelig. Degnen var endvidere forpligtet til at befordre præstens embedsskrivelser, og i.h.t. kirkeordinansen skulle degnen undervise sognets ungdom i børnelærdommen, hvilken forpligtelse ved skoleforordning af 23. januar 1739 afløstes af forpligtelsen til at holde ordentlig danske skole. Således definerer Johan Hvidtfeldt en degns arbejdsopgaver i Håndbog for danske Lokalhistorikere.

Måske skulle degnen også udføre en række af de funktioner, som før Reformationen blev udført af præsterne, men som de nu ikke længere måtte bestride såsom at "verre skaffer til noget bryllup eller verdskaff, ey heller allermænd y nogen bygilde" (Odense Synodeartikler 1568-90). Et eksempel fra Gauerlund sogn i Jylland viser at degnen her stod til tjeneste ved bøndernes bryllupper og andre værtsskaber m.m. Degnen i Gauerlund plejede fra prædikestolen at varsko, når han agtede sig rundt i sognet med sin sæk eller pose for at indsamle "bevillingskorn", en ydelse som sognemændene gav af velvilje, sommetider gav en bonde ham noget, andre gange intet, alt efter hvilke tjenester degnen havde gjort ham.

I 1572 oplyser et brev, forfattet af den fynske biskop Niels Jespersen, at "...sogen degen Jens Degen er ... død och samme Degnedom er nufalden tiil Suenburg byes schole, att schulle her epher ther fra forskickis en goed och dueliig sogen degen tiill forne Ollderup Kircke" . Ordningen med løbedegn fra Svendborg Latinskole opretholdtes frem til 1666, da sognets mangeårige degn Niels Jacobsen tiltrådte. Som det var tilfældet i Kirkeby ser det ud til, at degneboligen herefter overtoges af en husmand, der skulle sørge for klokkeringningen. I Kirkeby kom det oprindelige degnebol følgelig til at hedde Ringerhuset, men om det samme skete i Ollerup vides ikke, men til et bestemt hus i byen hørte i det mindste nogle agre, kaldet "Ringerjord". Sognets første løbedegn skulle ifølge biskoppens brev hedde Christoffer Lauritzen.(Kilde:Liber copiarum 1565-, LAO). I 1599, da Jacob Madsen var på bispevisitats roses folkene i Ollerup: "De holder Børne(ne) for Degnen, en liden Compan", hvis stemme var i overgang".

Næringsсорger hos præsten i Stenstrup, Knud Gregersen Krag (1608-1638) førte i første halvdel af 1600-tallet til en omrokering imellem en række sydfynske kirkesogne , som også fik blivende betydning for præsten i Ollerup. Stenstrup var indtil 1555 anneks til Kværndrup, men sognet havde siden da haft sin egen præst, som i konsekvens af den ringe præstegård havde fået tillagt halvparten af kongetienden til sit underhold. På Rigsarkivet findes et aktstykke fra 1625 om "anvisning af kapitaler til præste- og degnelønninger" i Stenstrup sogn. Måske indeholder det en forklaring på, at hans kongelige majestæt Christian den Fjerde (i form af sin skrivelse, dateret den 29. december 1630 til den fynske stiftøvrighed), pludselig fattede interesse for Stenstruppræstens situation: ... at "eftersom Hans Kong Maj er kommen i forfaring, at Steenstrup Sogn udi Fyen skal være megen ringe, saa Presten sig der aff icke vel skal kunde underholde", så befaler kongen, at biskop Hans Michelsen og Henning Valkendorph, Odensegård fremsender en erklæring om "hvorledes Steenstrup Sogn bequemmeligere kan hielpes". Problemet var snart indkredset, 3 præster til at betjene de fire sogne, Stenstrup, Lunde, Kirkeby og Ollerup var for mange, det skulle reduceres til to, så snart præsten enten i Stenstrup eller Kirkeby døde. Samtidig var man opmærksom på, at en evt. enke med børn skulle sikres deres fremtidige underhold. Og det sidstnævnte blev afgørende for det endelige løsningsforslag. Pastor Claus Juuls hustru i Kirkeby var nemlig "aldrende" og børnene fløjet af reden, i Stenstrup derimod var en ung præstefru med syv børn, hvoraf den yngste kun var to år. Forslaget blev som vi nu kender konsekvensen af, Lunde blev anneks til Stenstrup og Kirkeby anneks til Ollerup. I det oprindelige forslag indgik også, at præstegården i Kirkeby skulle følge præsten i Stenstrup, og landgildet af anneksgården i Lunde skulle tilfalde præsten i Ollerup. Afgørende for

udfaldet var det også, at der i Stenstrup sogn var "nogen aff Adell boendis, Huilcket for Hoffuit sognit bør at agtis". Alligevel gik der over 6 år, inden Christian 4 "effter adschillige Erkleringer" kunne vitterliggøre sin endelige beslutning. den 20. november 1637. Men det sidste ord var langt fra sagt i sagen, for da beslutningen efter pastor Claus Juuls død i 1644 skulle effektueres, erklærede pastoren i Ollerup, Anders Pedersen (1628-1657), at kunne han ikke få Kirkeby præstegård med i købet, så ville han hellere nøjes "med det Lille Stycke Brød hand" havde. Hvis han ikke kunne få tienden af Kirkeby præstegård, så skønnede han ikke, at han kunne få dækket sin "omkostning ...til Heste och Vogen Aaret igiennem paa dend besuærlige Vey imellem begge Sogner". En protest som hverken stiftsøvrighed eller kongen turde sidde overhørig, så i det foreløbigt sidste dokument i sagen, dateret den 1. maj 1645 bestemmes "at Olderup och Kirkeby Sogn med Kirckeby Prestegaard och dends retthe tillæg, schal hereffter følge Olderup Sogneprest och hans effterkommere". Skiftende Ollerup præster kunne herefter uforstyrret i 44 år nyde indtægten af Kirkeby præstegård, men 1689 skete der en forandring, da kong Chr. V. i en skrivelse dateret 19. februar 1689 bestemte, at "bemeldte Kirkeby præstegård skal igen herefter være lagt og perpetueret til sognepræsten udi Stenstrup, og den udi Ollerup, som ellers skal have en god avlsgård, derimod at nyde anneksgården udi Lunde".

Ret beset så skyldtes dette holdningsskifte hos kongen måske, at hans nye hofpræst hed Hans Jespersen, han kom fra et embede som sognepræst for Stenstrup og Lunde sogne!

Efter Svenskekrigen 1657-60 viser en synsforretning fra 1661 at Nielstrup havde lidt voldsomt under krigen. Og Ditlev von Qvalens gamle residens, Søbo syd for Hvidkilde sø var så ødelagt, da krigen sluttede, at den blev nedlagt som hovedgård. Ejler Høeg på Nielstrup, der allerede i 1640erne var begyndt at pantsætte sit gods bosatte sig efter hustruens død 1655 i Odense, hvor han døde 1660. Og meget betegnende for situationen så ville hans arvinger ikke vedgå arv og gæld. Nielstrup mistede i de følgende år sin status som hovedgård.

En af de større kreditorer i boet var den velhavende borgmester i Svendborg Niels Lauridsen, der da Nielstrup igen var gjort beboeligt tog fast ophold på gården. Hans datter Anne Cathrine Nissen ægtede den tyskfødte kaptajn Jørgen Ernst von Hobe. Hun døde i juni 1713 "uden Livs Arvinger (efter) et meget kierligt og Christeligt Ægteskab i 16 Aar 4 Uger og 6 Dage". Og bisattes som tidligere ejere til Nielstrup i sognekirken. Efter hendes død giftede von Hobe sig 1725 med Edel Margrethe Brockenhuus Løwenhielm, som efter hans død 1749 indgik ægteskab med Johan Lehn til nabogodset Hvidkilde.

Jørgen Ernst von Hobe blev som den sidste af Nielstrups ejere gravsat i Ollerup kirke, ifølge kirkebogen blev han "Anno 1749, fredagen d. 31. januar .. i aaben begravelse udi Ollerup kirke straks neden for koret stille begravet, 83 aar gl."

Den åbne begravelse under koret i Ollerup kirke, hvor mange af Nielstrups ejere siden Johan Bjørns tid havde fundet deres sidste hvilested blev tildækket i 1813.

Johan Lehn brød i årene efter 1749 det meste af den gamle "Borgegaard" til Nielstrup ned og "bygte hele Ladegaarden op fra Grunden af Brandmuur, saa den nu findes i skøn Stand, bestaaende af en Tærsk=Lade midt for og 2de Længder til Stalde indrettet...". Tilbage af den gamle "Borgegaard ... (var) allene nogle afbrudte stykker Muure". (Præsteindberetning: Beskrivelse over Ollerup og Kirkebye Sogne, ca. 1780)

Et idyllisk sceneri anno 1820 med "det nye" Nielstrup i baggrunden set fra Nordgade.

Under svenskekrigen blev mange kirker og præstegårde udplyndrede. I Sørup gik det særlig voldsomt til, kirken blev i bogstaveligste forstand ribbet for alt inventar, "så at der ikke kunne holdes gudstjeneste førend kirken igen var istandsat i året 1663". Flere steder blev præsterne forjagede fra præstegårdene, mens andre præster blev udplyndrede i løbet af krigsårene. Ollerup nye sognepræst Peder Jensen Zeuthen blev således gentagne gange plyndret og frataget sit gods tillige med andre folks gods, der opbevarede i præstegården. Tilsvarende var sket i Øster Skerninge, hvor enken efter sognepræsten klagede over, at svenskerne havde plyndret og ruineret hendes og børnenes ejendele.

I 1670 blev Lauritz Jacobsen Actonius kaldet som kapellan for Peder Jensen Zeuthen, og efter dennes død i 1680 indgik han ægteskab med enken, Maren Andersdatter, samtidig med at han overtog embedet. Som noget af det første begyndte Lauritz Jacobsen nu at føre kirkebog for sine to sogne og "han bygde de 3 Længder Udhuuse paa Præstegaarden", som med visse ombygninger stod helt frem til den katestrofale brand i 1935.

I 1693 affattedes en bylov for Ollerup sogn, der i sin udformning også tog hensyn til en kongelig forordning fra 1679 "om Sabbatens Helligholdelse". Byloven indledes således med et kapitel: "Om hellig dags hold", hvor kirkegangen indskærpes: " Alle i byen skal trolig frygte Gud, og flittig søge Guds huus, og maa ei fleere være hjemme fra kirken, end eet menniske af dem, som ere friske og oven senge, enten fester, søndage, eller bededage, i hver gaard og huus, undtagen smaa og umyndige børn under sex aar, som ei kand komme til kirken. Hvo sig herimod forseer, giver for hver persohn, der af kirken udeblifver, 4 sk."

I henseende til de gilder, der i landbokulturen knyttede sig til familiebegivenheder, som barsel, bryllup og begravelse samt årets højtider, såsom jul, fastelavn, midsommer, høst o.lign., så indeholdt

byloven også et særligt afsnit "om Gilder".

En række bestemmelser i byloven leder egentlig tanken hen på tiden før Reformationen. Således er det meget påfaldende, at man placerede bystævnet, hvor tidligere kirkeladen lå. I min forestillingsverden var præsten i katolsk tid "gildemester" i landsbyen, og kirkeladerne fungerede måske som en slags "gildehuse"? " For indgangs = og udgangs = øll, som aldtid i byen hafver været sædvanlig at udgive.." kunne pege hen til førreformatorisk tid, hvor præsten som "allermænd i bygildet" meget vel har indledt et igangsgilde, når et nyt medlem skulle optages i laugget med at oplæse den højtideligt udformede gildelyd? Hvem andre i sognet havde på den tid iøvrigt så gode læsefærdigheder, at de kunne mestre en sådan opgave? Ceremonien er så afsluttet med en festlighed, hvori indgik "gildeøl" . I 1693 var en af oldermændens vigtigste opgaver " i gilderne at have indseende til hvis øll, som opleggis, at det skichelig udtappis paa de tider, naar gilder holdis maa, ...". Fra et eksempel i Jylland (1726) hedder det om gildeøl: "Det var deres sædvanlige pinsegilde, og de havde ikke fået andet at drikke end deres sædvanlige gildeøl, der var finansieret ved bøder i korn og penge det foregående år; korn fra dem, der blev opskrevet på viden, og penge for forskellige små forseelser (som ikke at møde til grandestævne). På den måde stiledede man hvert år efter 12 skp. byg, der blev samlet hos oldermænden, og 1 daler i penge, som blev brugt til humle. Heraf blev der brygget 2 tønder øl. Hvis bøderne ikke nåede op på en daler, blev der samlet ind. Øllet blev drukket 1. pinsedag om eftermiddagen, efter at den, som var oldermænd, havde givet et måltid mad. Resten af øllet drak man 2. pinsedag"

I efterreformatorisk tid fik præsten en kontrollerende funktion i forhold til sognebørnene. Det er derfor næppe nogen tilfældighed, at det bevarede eksemplar der kendes af Ollerup bylov er en afskrift foretaget 1716 af præsten Vitus Bering. Nok en af de mest nidkære præster, der har været i Ollerup? Han skulle sikre, at der ikke skete brud på f.eks. helligdagsbestemmelserne. I Kirkeby tog han f.eks. voldsomt på vej i 1720, da fæsteren af kirkeladen helt åbenlyst solgte øl og brændevin fra kirkens våbenhus. Hvorledes musik på den tid har været indpasset i og udenfor kirken ved vi meget lidt om. Derfor er det meget spændende hvad lærer Bendt Chr. Nielsen, Tåsinge finder ud af omkring de noder fra før 1750, der er dukket op i Ollerup præstearkiv. (NB: Jens Henrik Koudal har i en email oplyst følgende "Jeg kender dem godt, og de er kort registreret i min bog "For borgere og bønder. Stadsmusikantvæsenet i Danmark ca 1660-1800", Kbh. 2000, s. 667. ... samme bog beskriver udførligt repertoiret af dansemusik og anden husmusik hos borgere og bønder i 1700-tallet".

Birkedommeren ved Lehn Birk tolkede i 1806 helligdagslovgivningen derhen, "at Hans Majestæt ikke ville misunde Bondestanden den Fornøjelse at ridde Fastelavn som at ridde Sommer i Bye, naar derved ikke foretages noget usømmeligt eller det skeer paa Tider Monarken har bestemt til Sabatens Helligholdelse". Det var kommet som et meget stort chok for karlene i Ollerup, at deres traditionelle fastelavnsridning, fastelavnsmandag i 1806 endte med en politianmeldelse indgivet af provst Christensen. Birkedommeren hæftede sig ved, at karlene optrådte "endeel højrrøstede", da de blev indkaldt til afhøring på birkedommerens kontor. Karlene hævdede samstemmende, at "Fastelavnsriden .. at slaa Katten af Tønden" ikke kun havde fundet sted i Ollerup by, men "udi alle Byer udi Omegnen" ..og "at dette skal være skeet udi meere end 30 til 40 Aar, uden at præsterne, hverken provst Christensen eller hans forgængere i embedet tidligere var kommet med nogen indsigelse. Det fremgår af sagen, at provstens "egne Folk" i tidligere år "har været med at ride Fastelavn". En af karlene fortæller, at "imedens han tjente hr. Provsten havde han en af Provstens egne Heste at ride paa." En anden af karlene forklarede: "at hr. Provsten selv har givet Sognets unge Mandskab Julestuer og fri Drikkevare imedens de legede, blot at de selv har maattet betale Musikanterne". Heller ikke "skeete der Uorden da de vare forsamlede om Aftenen for at dandse". Som sådan var det da heller ikke fastelavnsridningen at provst Christensen ankede over, men et enkelt element i de unges leg. Karlene i Ollerup red kokkeridning. En hane blev ophængt i benene under et træ, og så gjaldt det om for karlene med hænderne under ridtet at rive hovedet af hanen. Provst Christensen protesterede over, at det var en levende hane, som de unge karle havde ophængt i træet, men de forklarede i retten, at da de blev klar over, at der endnu var lidt liv i hanen, slog de hanen ihjel inden de påbegyndte deres ridt. Birkedommeren frifandt på den baggrund karlene. (Kilde:

Sagsakterne i Diverse sager 1589-, Ollerup-Kirkeby præstearkiv, LAO)

På Nationalmuseet opbevares en senmiddelalderlig ovnkakkel fra Nielstrup gods med motiv af en knælende jomfru med opstrakte hænder. Ovnkaklen kom angiveligt til datidens Oldtidssamling i 1810 fra Hvidkilde. Om dens funktion har fru Edel Margrethe Brockenhuus Løwenhielm fortalt pastor Bredsdorff i Ollerup omkring 1755, at i de første "åringer" efter at hendes første mand, Jørgen Ernst von Hobe kom til Nielstrup i 1697 kom med to ellers tre års mellemrum enten karmeliter eller barfodsmunke til Nielstrup for at holde en form for andagt ved det sted, hvor ovnkaklen på det tidspunkt var anbragt i bygningen "inden for Porten, naar man kommer ind i Borregaarden". På en anden mur i umiddelbar nærhed stod "nogen Skrift". Når ceremonien var tilendebragt "gik Munkene strax bort, uden at ville enten komme ind eller nyde noget". Det fortsatte igennem flere år, "indtil der sidste Gang kom en gammel graa Mand og en ung Dreng paa samme Maade som tilforn, og da den gamle havde pæget op til Steenen og viist den unge den, ginge de efter forrettet devotion bort, og fra den Tid af kom der ingen siden".

Siden Reformationen havde munke og katolske gejstlige ikke frit kunnet færdes omkring i Danmark, og ifølge Christian den Fjerdes reces af 1643 "måtte katolikker ikke bo i landet, og munke eller jesuitter måtte ikke under deres livs fortabelse lade sig finde eller opholde i Danmark." I Danske Lov 6-1-1 til 6 (1683) forbydes katolikker at modtage arv, ligesom det forbydes munke, jesuitter og katolske gejstlige under livs fortabelse at opholde sig i landet. Hvo der husede dem, skulle straffes. Danske Lov "har altså ikke noget direkte forbud mod katolsk tro, hvad rimeligvis har vist sig uigennemførligt, dels fordi der blandt hvervede militære fandtes mange katolikker, og dels fordi adskillige tilflyttede nyttige håndværkere bekendte sig til fremmede konfessioner" (Kaj Uldall: Denne grønne sten fra Nielstrup". Fynske Minder)
Laurits Jacobsen Achtonius må jo dog have været vidende om, hvad der passerede på Nielstrup? Men vi har ingen efterretninger om, at han greb ind i den anledning.

Hvis motivet på ovnkaklen kan tolkes som "den bodfærdige Magdalene" og ikke som "Marie Bebudelse", så kunne en forklaring på dette uanselige helgenbilledes oprindelse være det Marie Magdalene Alter, som fru Gertrud Parsberg før Reformationen havde indstiftet i Vor Frue Kirke i

Svendborg, men som hun tog hjem, da hendes præst døde.

Lars Bisgaard, Syddansk Universitet kommenterer min teori således: "Identifikationen af "Gertrud", som fruén på Nielstrup lyder for mig sandsynlig. Dels er der navnesammenfald, dels er der tale om et meget vigtigt herresæde tæt på Svendborg. Omvendt kan vi jo ikke være 100% sikre. Med hensyn til identifikationen af præsten mener jeg ikke, at alterlisten angiver dets indehaver ved navn. Jeg husker ikke, om de dokumenter, der stammer fra kalentet i Svendborg, og som er trykt i Aktstykker 1841-45, anfører navnene på de deltagende præster, men det kunne jo være en mulighed at undersøge.

Endelig er der det meget interessante sammenfald omkr. Maria Magdalene. Det er vældigt spændende. Det får mig til at tro på den oprindelige identifikation af fruén Gertrud er rigtig. Det fortæller i så fald, at hun har været levende intresseret i denne helgeninde. Denne interesse kan hun have arvet, det kan være et slægtskende, hvorfor stenen ikke nødvendigvis kommer fra Vor Frue. Hun kan også have haft et engagement i franciskanerklostret i Svendborg, som vi ikke kender til, fordi overleveringen jo taler om munke og ikke om præster. Der kan omvendt også være en efterrationalisering, fordi alt i det katolske efterhånden kom til at dreje sig om munke i en protestantisk overlevering.

Hvor om al ting er, så er det et interessant spor, du har fundet. Fruén på Nielstrup havde stor sympati for Maria Magdalene, så meget vil jeg i hvert fald turde konkludere".

I 1694 skænkede Laurits Jacobsen Achtonius og hustru "til Guds Ære - et Kalk og Disk af Sølv forgyldt med deres navne paaskrevne", som dog ifølge pastor Brandt 1816 blev afløst af en anden skænket af herskabet på Hvidkilde. "En sølvvæske til brødet" foræret 1705 af Jørgen Ernst von Hobe og hustru er derimod endnu i kirkens varetægt.

Ikke nok med det men i 1698 lod Lauritz Jacobsen endvidere bekoste et gravkammer under tårnet, til sig og sin hustrus "Legemers Hvilested". "Paa Veggene omkring i denne Begravelse (blev) malet de 4re Evangelister". Dette gravkammer blev samtidig med det under koret muret til i 1813, og først genopdaget i 1926, da man ville grave en kælder ud under tårnet for at skaffe plads til kirkens nye "varmeapparat". Af flere grunde valgte man ikke at bevare gravkammeret med dets udsmykning. På Nationalmuseet opbevares dog en meget udførlig beretning om fundet udarbejdet af Poul Nørlund.

Pastor Niels Føns (1773-1787) var også en ivrig iagttager af forholdene i og omkring Ollerup kirke. I hans topografiske skildring fra ca 1780 studser han således over en inskription på "en Bielke under Hvelvingen i Choret: "Anno 1701 ere Stolene i Laurentii Kirke her i Ollerup stafferet, Gud til Ære, Kirken til Prydelse og andre got Folk til Exempel og Eftersyn". Det giver jo den gode pastor god grund til at granske over hvilken helgen Ollerup kirke i virkeligheden var indviet til Skt. Olai som folketroen ville vide det, eller Skt. Laurentius. Og Skt Peder som er anført i kaldsbrevet i 1504 har Niels Føns helt sikkert aldrig hørt om.

Hos Thomas Mortensen Bredsdorff (1753-1773) får vi så den oplysning, at enkelte af stolestaderne også er påmalet årstallet 1701, det gælder præstefruens, Bejerholms og Skovsgårdes stole. Det kunne jo tolkes derhen, at ejerne af de to gårde og præstens har bekostet dels nye stole til sig selv og dels bekostet en renovering af kirken. På landet var reglen at stolestaderne fulgte "gaardene og dem som derudi bor". På den tid var kirkerne endvidere kønsopdelt, kvindestolene var til venstre og mandstolene til højre, når man stod med retning mod koret. Ikke destomindre var der tit megen strid mellem kirkegængerne om retten til de enkelte stolestader. Og ikke mindst vigtigt, man sad efter værdighed og rang, og utallige tingbøger fra den tid viser, at der nok især blandt sognets kvinder kunne opstod en bitter strid om, hvem der "skulle have det øverste sæde". Tvisten mellem et par gårdmandskoner overførtes undertiden også til "deres gang og sæde til gilder og værtsskaber".

I Vitus Berings tid (1709-1753) blev uenigheden så alvorlig "iblandt Sognefolchene" i Ollerup, at præsten rettede henvendelse til kirkens patron, Johan Lehn til Hvidkilde og bad denne udarbejde et "stolestaderegister". Registreret er underskrevet på Hvidkilde den 21. maj 1727, og under trussel om "vedbørlig tiltale og Straf" efter loven indskærpes "Sognefolchene" nu til herefterdags at rette sig efter den nye ordning.

Registreret var indrettet således, at kirkegængerne sad efter hartkorn. Nielstrup gods havde således de

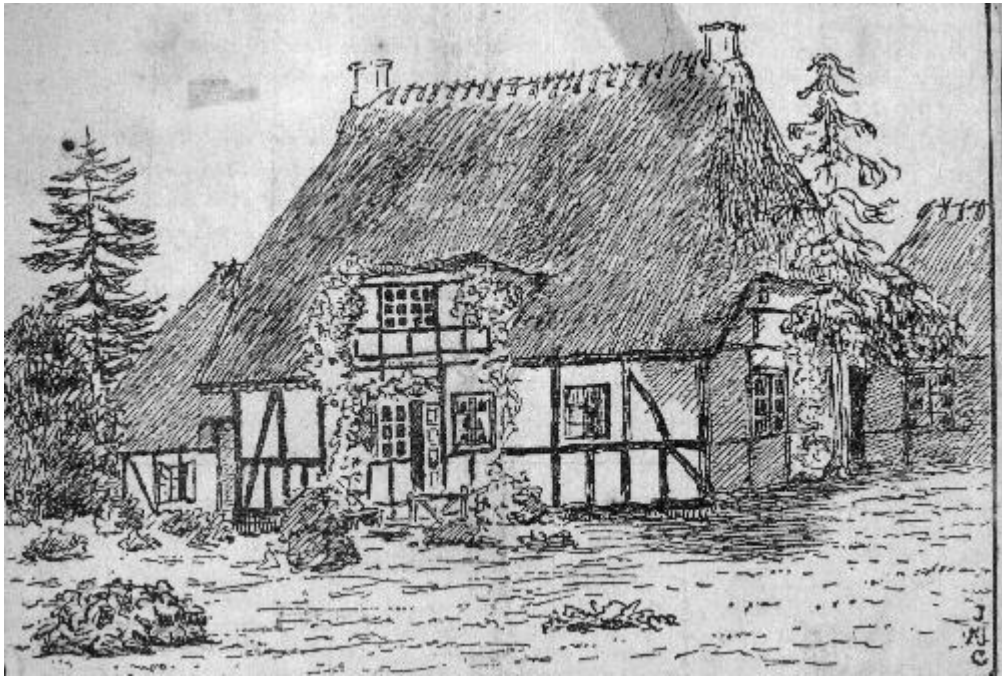
4 øverste stole i hver side af kirken. På kvindesiden sad dernæst præstens hustru. På mandssiden fulgte dernæst 28 nummerede stole og på kvindesiden 15 nummerede stole. I rangfølge kom nu først Bejerholm, så præstens medhjælpere og kirkeværge "som nu ere og efter kommer", så gårdmændene, husmænd og sidst "de unge karle". På kvindesiden kom efter præstens hustru, fruén på Bejerholm, så de ofte stridende gårdmandskoner, sidst husmændenes koner og "andre inderster".

Senere i århundredet fik Niels Stehr til Skovsgård eget pulpitur i kirken. Det falder fint sammen med at Niels Føns ca 1780 anfører, at Skovsgård nu "er smuk bygt af afgl. Birkedommer ved Avernakø Birk og Forvalter ved Egeschou Niels Stehr, hvis Enke eier og Beboer Gaarden". Niels Stehr havde tidligere beboet en jordegen gård i Egebjerg by.

Siden 1666 havde Niels Jacobsen fungeret som fastboende degn for Ollerup og Kirkeby sogn. Om han nogen sinde har været tilfreds med forholdene ved jeg ikke, vi hører kun om klager fra ham eller fra menigheden over ham. I 1680 hedder det således: "Meenighederne er meget forarmet, Saa og heel fortræden". Og i 1690 hævder han, at højtidsofferet ved jul, påske og pinse er så ringe, at "hand fast icke kand holde dj Schoe vedLige hand slider imellem Sognene".

Ikke mindst i Kirkeby var man utilfreds med Niels Degn, det kneb med klokkeringningen og det kneb for ham at komme rundt til alle landsbyerne i Kirkeby sogn for at undervise sognets ungdom i børnelærdommen efter katekismen, således som det havde påhvilet degnene siden kirkeordinansen af 2.9. 1537. I årene 1698-1700 måtte Niels Degn således flere gange møde for retten for at forsvare sig mod en række beskyldninger, rejst af Kirkeby kirkes ejer og patron, etatsråd Krag til Egeskov. På det tidspunkt var Niels Degn en aldrende herre, så forståeligt nok har det knebet for ham at passe sine embedspligter i Kirkeby sogn. Men sagerne mod Niels Degn dokumenterer, at enkelte bønder i Kirkeby selv påtog sig undervisningen af deres børn!!!

En egentlig skole kom først i Ollerup med forordningen om den danske skole i 1739. Vitus Bering, der i 1735 udnævntes til provst i Sunds herred, havde således et stort medansvar for at få skolerne etableret rundt omkring i sognene i Sunds herred. En "degneskole" i Ollerup toges i brug "noget før Nye=Aaret 1742" med sognets nye degn Claus Wandell som den første skoleholder. "1. Mandag i Fasten 1742" fik Kirkeby sin skole. I Ollerup var det etatsråd Krag til Egeskov og Johan Lehn til Hvidkilde, der skulle komme overens om at bygge en skole. I begyndelsen kunne parterne ikke enes om betingelserne. Johan Lehn, der var patron til Ollerup kirke foreslog sognets største lodsejer Egeskov, at de såvidt muligt delte udgifterne mellem sig. Lehn mente ikke at han ejede en passende byggegrund i sognet, til gengæld tilbød han at afholde halvdelen af udgifterne til "Grund og Bygning, saa vel til Degne=Boelig som der ved behøvende Skoele". I første omgang kunne Egeskov ikke gå med hertil, men provst Vitus Bering støttede op om Lehns forslag, dog gjorde Bering samtidig klart, at en bygning på 10 fag ikke var tilstrækkeligt til "en Degn baade til nødtørfftige Stue= Værelser, Skoele=Stue og Udhuuse til Kreatur, Tørv og Lade, at forvare hans indavlede Sæd og Degne Trave udi". Så endelig nåede parterne frem til at Egeskov stillede "et Huus til fri Beboelse af 6 Fag og 3 Fag gl. Huus Stald" til rådighed, Hvidkilde skulle så godtgøre Egeskov halvdelen af dette huses værdi og selv bekoste opførelsen af 4 fag skolehus i tilknytning hertil. Hvidkilde ville så prøve at få nogle af sine udgifter dækket hos de andre lodsejere i sognet. Såvidt vides lå skolen allerede dengang i det nuværende Nordgade, skolestuen var indrettet med 1 langt fyrretræsbord med 1 skuffe under, 4 fyrretræsbænke samt 1 fyrretræsskab "for Disciplerne at sætte deres Mad og lægge deres Bøger i" - "En nye goed Jern-Bilægger" blev indsat "til Børnenes Nytte". Og af bøger anskaffedes foreløbig 1 "liden Nye Dansk Bibel" 6 eksemplarer af Luthers katekismus, 3 eksemplarer af Pontoppidans Forklaringer og endelig 3 "smaa Evangelii=Bøger".

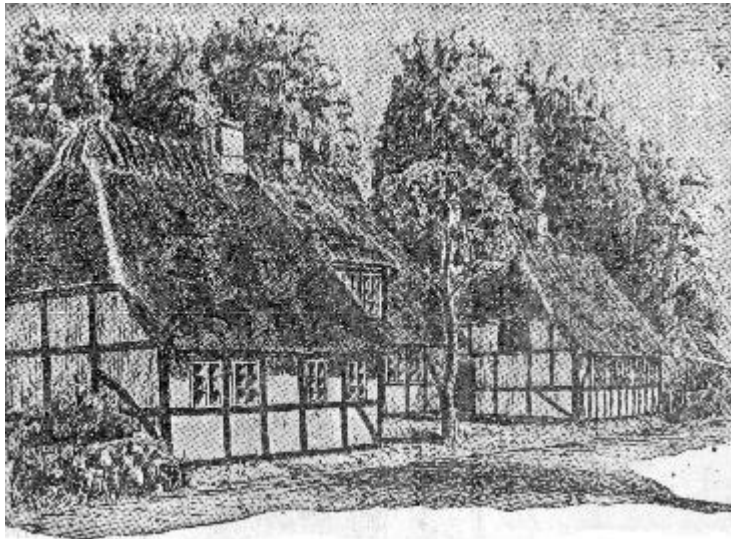

Thomas Mortensen Bredsdorff blev i 1761 nødsaget til at "opbygge heele Stuehuset fra Grunden, som forhen var faldefærdig og i Standsætte de øvrige Længder, som vare brystfældige". Bredsdorffs særprægede præstegård i Ollerup stod til den blev oplugt af luerne i 1935.

Efter Vitus Berings død i 1753 blev Thomas Mortensen Bredsdorff (1753-1773) kaldet som ny præst til Ollerup af etatsrådinde Krag til Egeskov. Han var søn af den lærde provst og magister Morten Thomsen i Bredstrup ved Fredericia.

Bredsdorff er en fortydskning af landsbynavnet Bredstrup, en anden familie havde allerede antaget navnet i dansk form. Bredsdorff var efter familiens egne udsagn "en retskaffen, men noget stiv karakter, streng ortodoks præst af den gamle skole". Fire år efter, at han var kommet til Ollerup, overtog Poul Abraham Lehn Hvidkilde og Nielstrup, som han 1780 omdannede til Baroniet Lehn. I Poul Abraham Lehns tid påbegyndtes de store landboreformer, og Lehn huskes nok især fordi han som medlem af Den store Landbokommission vendte sig mod en ophævelse af stavnsbåndet i 1788. Men når ret skal være ret så gennemførte han meget fremskridtsvenlige reformer på sine godser. August Hennings skrev således i 1780erne meget rosende om ham: "...paa Hvidkilde Gods ... kan man se Bøndergaarde, opførte af Grundmur, ligge midt i deres Marker og lange Rader af Huse, som beboedes af flittige Vævere og andre Fabriksarbejdere".

Bredsdorff var en hyppig gæst på Hvidkilde, og da Poul Abraham Lehn omkring 1770 støttede tøjfabrikant Sturms fabrik i Sørup, tog Bredsdorff ivrigt del i projektet bl.a ved at opmuntre husmændenes børn til ekstra flid. Når børnene kom til præstegården og viste ham deres bomuldsspind til Sturms fabrik, så gav han dem en lille belønning. I 1773 blev Bredsdorff af fru Cicignon på Nakkebølle kaldet som præst til Vester Skerninge og Ulbølle sogne. I Vester Skerninge præstegård residerede Bredsdorffslægten fra 1773 og helt frem til 1848. Et barnebarn af Thomas Mortensen Bredsdorff var i årene fra 1821 til 1838 præst i Ollerup

Stensero opført 1811 af provst Jacob Christensen, Ollerup

1797 kom en ny, 40 år gammel præst til Ollerup-Kirkeby pastorat. Jacob Christensen hed han - 10 år havde han været præst på Drejø. Han var født i Køng på Vestfyn som søn af "Christen Tømmermand" og stammede altså fra et håndværkermiljø. To år efter ankomsten til Ollerup, blev han udnævnt til provst, senere amtsprovst. I maj 1789 havde Jacob Christensen indgået ægteskab med Margarethe Christence Behr, datter af byfogeden i Grenå, Niels Erich Behr. Få år efter sin ankomst til Ollerup gik Jacob Christensen i gang med at planlægge bygningen af et nyt hus sydvest for præstegården, enkesædet "Christencero", der stod færdigt i 1811. Det blev bygget som en kopi i mindre størrelse af Bredsdorffs historiske præstegård, der nedbrændte i 1935. Det var faktisk ikke så lidt af en økonomisk bedrift af provst Christensen at bygge en sådan bolig, så da den stod færdig, blev den da også straks lejet ud. Selv nåede amtsprovsten aldrig at få glæde af sit nye hus. Han døde i 1821 og efterfulgtes i embedet af en præstesøn fra Vester Skerninge, Thomas Christian Bredsdorff. Men enken og de to døtre, Christine og Ottilie flyttede nu ind i Christencero. Længst ophold her fik den yngste af provstens børn, Ottilie Sophie Cicilie, født i Ollerup Præstegård den 14. september 1799. Hun boede her til sin død i 1896, altså næsten 100 år efter at hendes forældre kom til Ollerup.

Jomfru Ottilie, som nu afdøde organist Aksel Dencker Jensen kalder hende i sin fortræffelige artikel: "Her er jomfru Ottilie" førte dagbog i årene 1812-1835. Dagbøgerne blev til alt held sikret for eftertiden af sognepræst J.S. Brandts datter, Marie (forfatteren Peder R. Møllers hustru). Dencker Jensen har lånt dagbøgerne eller en afskrift af dagbøgerne hos Marie Møllers barnebarn, Kirsten Nielsen i Ribe. I sine studier af dagbøgerne har Dencker Jensen fremdraget en begivenhed, som i disse tilstundende festligheder for H.C. Andersen uvilkårligt må påkalde sig ekstra opmærksomhed.

Jomfru Ottilie var nemlig på besøg i Odense bispegård den 2. september 1819, og i den anledning havde bispinde Plum bedt den 14-årige skomagerson Hans Christian komme forbi bispegården "og spille os nogle comedier, da her var en fremmed Dame ... som de gjerne ønskede at more". Om denne aften skrev jomfru Ottilie i sin dagbog: "Torsdagen d. 2den 1819. Om Middagen var her en Skoemagerdreng (16 Aær) og bad om lidt Reisepenge da han i Morgen skulde reise til Kiøbenhavn hvor han er bleven andtaget og skulde lære ved Theatret, da han har et stort Talent til at spille Comedie, og bestiller ei andet hiemme end spiller Comedie. Bispinden bad ham komme igien i Aften og spille os nogle Comedier; han var strax villig og vimsede som en lille affecteret Herre ud af Døren ..

Den Herre Comediantspiller kom i Mørkningen, men saasom der var 2 Fremmede .. saa kunde Comedien ikke gaae for sig, før de Herrer var gaaet .. og i samfulde 2 Timer opførte den liden Herre, en Persohns Rolle af forskellige Comedier og Tragedier; meget af det gjorde han godt, men det morede os meget hvad enten han gjorde slet eller godt, de muntre Roller spillede han best, men naragtig nok var det, at see naar han spillede en følsom Elsker Rolle, knælende eller besvimende, thi da tog hans store Fødder sig just ikke ret godt ud; nu vil vi see om de kan faae et bedre Sving i Kiøbenhavn, maaskee han med Tiden kan fremtræde som en stor Mand paa Theatret.

Vi fik om Aftenen skaaren Smørrebrød og Rødgrød, vores Skuespiller spiste ogsaa, men i største Hast, for ei at spille Tiden til at vise sit Talent. Kl. 10½ takkede Bispinden ham for i Aften, og saa gik han hiem ..".

Betty Berg (1804-1834)

Efter faderens død i 1821 kom andre senere landskendte digtere ind i jomfru Otilies bekendtskabskreds. Efterfølgeren i præsteembedet, Thomas Christian Bredsdorff fra Vester Skerninge var således gift med en søster til Poul Martin Møller, hvis halvbroder var Christian Winther, disse to digtere kom jævnligt i Ollerup præstegård. Poul Martin Møller traf her sammen med Betty Berg, datter af godsejer Chr. Frederik Berg til Skjoldemose. Poul Martin Møller blev straks stærkt indtagen i den smukke og naturlige landmandsdatter, og kort tid efter, da han atter var rejst til København, og Betty Berg var på besøg hos en ældre søster, traf de sammen. Poul Martin Møller, der få dage før havde fået sin udnævnelse til lektor i Christiania i Norge, friede og fik hendes ja. Sommeren efter den 1. juli 1827 blev parret så gift i Stenstrup kirke. Det er sagt, at Betty Berg fik stor indflydelse på dansk åndsliv, i København færdedes hun særlig i Heibergs, Rahbeks og Christian Winthers hjem. Ægteskabet blev dog ikke langvarigt allerede i maj 1834 døde Betty Berg, ikke fyldt de 30 år. Da Poul Martin Møller og Betty Berg efter deres bryllup rejste til Norges hovedstad fulgte jomfru Otilies søster Christine med parret til Norge som selskabsdame og hushjælp. Professor Johs. Brøndum-Nielsen har i sine Poul Møller studier (1940) offentliggjort store dele af Christines dagbogsbreve, der med mellemrum afsendtes til moderen og søsteren. (Litt: Niels Hedin: Slægten Berg (1918)).

I kaldsbogen til Ollerup kirke har pastor Jens Sophus Brandt indført følgende: "Den Altertavle, som staar paa Alteret og forestiller Marie Bebudelse, er malet og foræret til Kirken af Fru Ingemann, Digteren Ingemanns Kone i Sorø allerede i min Formands Tid, men kom hertil i 1839". Sorø Akademi var i årene 1822-1849 samlingssted for en række betydningsfulde forskere og skribenter, Foruden Ingemann talte lærerkollegiet her en bror til Thomas Christian Bredsdorff i Ollerup præstegård, Jacob Horneman Bredsdorff, der især vil huskes for sin pionergerning indenfor dansk sprogforskning. Han blev i lighed med broderen i 1829 gift med en søster til Ingemanns digterkollega Poul Martin Møller. Så præstefamilien i Ollerup har således hørt til Ingemanns bekendtskabskreds, hvilket igen forklarer, hvorfor et maleri fra fru Ingemanns hånd er havnet i Ollerup kirke.

Lucie Marie Mandix kom til verden den 19. februar 1792 i København. Forældrene hørte til den bedre del af borgerskabet. Faderen, nationaløkonomom Jacob Mandix, var en redelig og samvittighedsfuld embedsmand med en større litterær produktion bag sig, om især samfundsforhold. Lucie Marie blev kendt med digteren B.S. Ingemann, mens denne boede overfor hendes hjem i Sankt Peders Stræde. De blev forlovet i 1812, men først gift i 1822, efter at Ingemann havde fået en fast stilling som lektor ved Sorø Akademi i dansk sprog og litteratur.

Efter brylluppet begyndte hun sin kunstneriske løbebane som maler. Hun modtog undervisning hos den tids helt store kunstmaler C. Eckersberg, som dog ikke interesserede sig synderligt for hendes "overstrømmende romantiske følsomhed". - Så tiden hos Eckersberg "gled ret sporløst hen". - I litteraturhistorien beskrives Lucie Marie som en særpræget person, hvis eneste jordiske lidenskab var malerkunsten. - Men alle eftertidens kritikere synes samstemmende enige om, at hendes talent som maler ikke rakte ud over amatørens. - I Weilbachs kunstnerleksikon, hvorfra de fleste af disse oplysninger stammer, sammenfattes kritikken således: "Hendes mangfoldige bibelske kompositioner, hvoraf mange fandt plads som altertavler, er præget af en nidkær idealisme, men i malerisk henseende er de uden personlig iagttagelse, og de stive figurer udtrykker sig mere gennem himmelvendte blikke end ved et kunstnerisk betonet sammenspil".

Weilbach oplyser iøvrigt, at ca. 25. alterbilleder stammer fra hendes hånd. Ved at gennempløje bogværket "De danske Kirker" kommer jeg dog til ca 35, men det får nu være. For næsten alle

hendes alterbilleder gælder imidlertid, således som det også skete i Ollerup, at de efterhånden er udskiftet med andre.

Pastor Jens Sophus Brandt (1838-1898)

I samfulde 60 år fra 1838 til sin død i 1898 var Jens Sophus Brandt præst for Ollerup og Kirkeby sogne. I 1858 fastslog biskop Engelstoft, at "Brandts opvækkelse .. er saa mægtig, at almindelige Virkninger viser sig i hele Livet og Tænkemaaden i Sognene". Kirkegangen i de to sogne har måske aldrig været større end på hans tid: "Jeg mindes, hvorledes jeg som barn en søndag eftermiddag stod på Skovbanken og så søndagsklædte mænd og kvinder i større eller mindre flokke vandre ned ad den stærkt bugtede vej, der fører til kirken. Så kom en vogn kørende og bag i sad pastor Brandt, som blev hilst med ærbødighed af alle kirkegængerne, efterhånden som vognen passerede dem, og som selv gengældte deres hilsener med et venlige nik".

Pastor Brandt som lærer ved Mads Hansens første elevhold på Vester Skerninge Højskole 1868

Da danskerne i 1848 skulle vælge repræsentanter til en grundlovgivende forsamling mødte pastor Brandt op i Kværndrup som kandidat, dog uden at blive valgt. Da lov om sognebåndsløsning vedtoges i 1855 fik loven straks virkning i Ollerup, grundtvigianere fra omegnssognene begyndte straks at søge hans kirker. Fra Hundstrup kom således bondedigteren Mads Hansen, hvis højskole, Brandt støttede fra første færd. Højskolen flyttede efter at Mads Hansen var død, i 1882 til Ollerup med forfatteren Anton Nielsen som ejer og forstander. Han solgte dog allerede i 1884 højskolen til den senere landstingsmand Niels Kr. Johansen, der antog J.P. Kristensen-Randers som ny forstander. I 1891 kom håndværkerskolen til med bygmester Daniel Rasmussen som initiativtager.

Et kig indenfor i Ollerup præstegård umiddelbart før pastor Hans Peter Pontoppidan med familie flyttede ind i den hyggelige, gamle præstegård i Ollerup.

Forfatteren til "Fra Fynske præstegårde" (1944) Harald Balslev giver i sin bog selv et erindringsbillede fra "de lykkelige dage" i den gamle præstegård i Ollerup: "Endnu må jeg føje lidt til det, jeg her efter andre har samlet om Brandt i Ollerup, da jeg selv fra barndomstiden af har kendt det sted og den mand. Mit hjem var, fra jeg var tre til jeg var ni år, i en nabopræstegård, Egense. Vor vej gik jævnlig til Ollerup. Ind ad porten og op mod det gamle morsomme stuehus, hvor onkel Brandt havde boet fra tidernes morgen, og hvor jeg som barn og senere de mange gange har været modtaget med så stor gæstfrihed. Der var historie og gammel slægtsstemning over dette sted. Det, jeg fra mine barndomsbesøg bedst husker, er jo nok den store dagligstue og trappen derfra ned til studereværelset. Det var jo noget helt for sig selv, dette at have stuerne i forskellig højde - og så den store have med udsigtshøjen oppe i hjørnet, med de mægtige gamle træer, - ude og inde en fremragende gammeldags præstegårdshygge. Tobakstilrøgede stuer med bjælkeløft og med smukke gamle ting, samlet gennem årene. Det var et familiested for os at komme til. Min moder hørte til Bredsdorfferne, hun var en datterdatter af Morten Bredsdorff i Vester Skerninge, og det var Brandts første hustru også; ..."

Den fynske venstrepolitiker, friskole- og højskolemand, konsejlspræsident Klaus Berntsen i samtale med højskoleforstander Kristensen-Randers. I baggrunden skimtes Egebjerg Mølle.

I årene forud for Brandts død forsøgte indflydelsesrige personer i Ollerup og Kirkeby at formå Enevold Therkelsen (valgmenighedspræst i Herning) til at overtage embedet efter Brandt. Rygtet gik også, at der skulle oprettes en valgmenighed. Men i så henseende kunne Kristensen-Randers berolige en ansøger til embedet, H.P. Pontoppidan, der havde indhentet lidt forhåndsoplysninger hos Kristensen-Randers: "Kommer her en Sognepræst som de grundtvigske Folk kan høre med Udbytte, vil en Valgmenighedsdannelse i Pastoratet være utænkeligt". Og eftersom Therkelsen ikke søgte kaldet vedtoges det på et menighedsmøde i Egebjerg at anbefale en indstilling af H.P. Pontoppidan til

embedet. Pontoppidan, iøvrigt en broder til den landskendte forfatter Henrik Pontoppidan, tiltrådte i marts 1899, men forflyttedes dog allerede i 1905 til et embede på Sjælland, hvorefter de nydannede menighedsråd indstillede og fik valgt en slægtning af Brandt, pastor Viggo B. Clausen, der havde embedet til sin død i 1937.

I årene fra 1922 og helt frem til 1948 udførte Viggo Clausens hustru Ingeborg Clausen et omfattende træskærerarbejde til Ollerup kirke. Kirkens nuværende altertavle - julenat i Bethlehem - er malet af Bertha Dorph. Men ellers er det påfaldende, hvor mange lokale håndværkere, der har medvirket ved kirkens udsmykning.

Natten mellem den 10. og 11. marts 1935 nedbrændte den gamle idylliske Ollerup præstegård. Man fandt aldrig frem til brandårsagen, men meget tyder på, at branden var påsat, idet der på samme tid var en række andre brande i Ollerup og omegn. Provst Clausens hustru, fru Ingeborg opdagede branden i præstegårdens nordøstlige hjørne, da hun ville gå i seng. - Og selv om det kun tog ca 10 min. fra der var slået alarm, til redningskorpset i Svendborg kom til brandstedet, så lykkedes det kun at redde kirkebøgerne, mens hele arkivet for Sunds herreds provsti samt en del af provstens private papirer og bøger gik op i luer. Med denne brand forsvandt en af landets ældste og smukkeste præstegårde.